

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

**SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS IR LOGOPEDIJOS BAKALAURO STRUDIŲ
PROGRAMA**

AUGUSTĖ ZAURAKAITĖ

Bakalauro baigiamasis darbas

**LOGOPEDINĖS PAGALBOS KRYPTYS IR STRATEGIJOS ĮVEIKIANT
FONOLOGINIUS SUTRIKIMUS VAIKŲ IKIMOKYKLINIAME AMŽIUIJE**

Darbo vadovė: lekt. Dr. Daiva Kairienė

Šiauliai, 2021

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Augustė Zaurakaitė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Specialioji pedagogika ir logopedija <i>Special Education and Speech Therapy</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Logopedinės pagalbos kryptys ir strategijos įveikiant fonologinius sutrikimus vaikų ikimokykliniame amžiuje <i>Approaches and Strategies of Speech and Language Therapy in Treatment of Phonological Disorders in Pre-school age Children</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Augustė Zaurakaitė, pateikdama (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

I, *Augustē Zaurakaitē*, by submitting this paper confirm (check)

Embargo laikotarpis
Embargo Period

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:

I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

☐ mėnesių / *months*

(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested.*

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / Reason for embargo period:

[illegible]

Bakalauro baigiamojo darbo santrauka

Bakalauro baigiamajame darbe analizuojamos logopedinės pagalbos kryptys ir strategijos įveikiant fonologinius sutrikimus ikimokykliniame amžiuje.

Tyrimo objektas – logopedinės pagalbos kryptys įveikiant ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinius sutrikimus.

Tyrimo tikslas – remiantis šalies logopedų patirtimi ir nuomonėmis, atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinių sutrikimų įveikimo kryptis.

Tyrimo metodas – mokslinės literatūros analizė bei kiekybinis metodas - anketinė apklausa.

Tyrimo dalyvavo 80 logopedų, dirbančių su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais fonologinių sutrikimų. Anketinės apklausos metodu buvo siekiama išsiaiškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinių sutrikimų įveikimo galimybes.

Pagrindinės empirinio tyrimo išvados:

1. Anketinės apklausos metodu atskleista logopedų patirtis, kuri rodo, kad tarp fonologinių sutrikimų ikimokykliniame vaikų amžiuje vyrauja foneminė akustinė ir foneminė artikuliacinė dislalijos. Išskiriami dažniausiai pasitaikantys fonologinio sutrikimo požymiai: tipinės garsų tarimo klaidos, artikuliacijos netikslumai, foneminio suvokimo trūkumai bei garsinės analizės ir sintezės gebėjimų trūkumai. Fonologinių sutrikimų turintys vaikai dažnai netaisyklingai taria priebalsius, netaria jų samplaikose, juos minkština. Taip pat garsai dažnai yra iškraipomi, praleidžiami, sudėtingesni garsai keičiami lengvesniais. Logopedai išskiria dažniausiai pasireiškiančius foneminio suvokimo trūkumus, tokius kaip garso išskyrimo garsų, skiemenų, žodžių eilėje, panašiai skambančių fonemų artikuliacijos trūkumai. Atlikus anketinę apklausą išryškėjo logopedų nuomonė apie dažniausiai pasitaikančius garsinės analizės-sintezės patiriamus sunkumus. Vaikai patiria sunkumų išskiriant paskutinį žodžio garsą, žodžio skaidymo į jį sudarančius garsus sunkumai, žodžio pasakymo be tam tikro garso sunkumai.
2. Dauguma respondentų teigė, kad siekiant įveikti vaikų fonologinius sutrikimus lavina artikuliacinį aparatą, moko taisyklingos garsų fonetinės padėties, ugdo foneminį suvokimą. Logopedai pažymėjo, jog savo praktikoje dažnai taiko taisyklingos garsų artikuliacijos padėties mokymo metodus bei žandikaulio, lūpų, liežuvio judesių tikslinimo metodus. Taip pat siekiant įveikti fonologinius sutrikimus vienu metu moko vieno garso tarimo, jo įtvirtinimo. Atlikus anketinę apklausą matyti, jog logopedai dažnai taiko kognityvinio-lingvistinio požiūrio strategijas, tokias kaip garso išskyrimo garsų, skiemenų, žodžių eilėje, panašiai skambančių aplinkos garsų diferenciaciją bei kalbos fonologinės struktūros suvokimo mokymo. Siekiant optimizuoti kalėjimo suprantamumą šalies logopedai moko garsų tarimo įtvirtinimo sakiniuose, eilėraščiuose ir rišliojoje kalboje.

Esminiai žodžiai: fonologiniai sutrikimai, logopedinės pagalbos tikslas, ikimokyklinis amžius.

Turinys

<i>Bakalauro baigiamojo darbo santrauka</i>	3
IVADAS	5
1 skyrius. TEORINIAI FONOLOGINIŲ SUTRIKIMŲ APIBRĖŽTIES BEI LOGOPEDINĖS PAGALBOS ASPEKTAI	7
1.1. Fonologinio sutrikimo apibrėžtis ir rūšys	7
1.2. Fonologinio sutrikimo požymiai	9
1.3. Logopedinės pagalbos kryptys ir strategijos įveikiant fonologinį sutrikimą	11
2 skyrius. LOGOPEDINĖ PAGALBA ĮVEIKIANT IKIMOKYLINIO AMŽIAUS VAIKŲ FONOLOGINIUS SUTRIKIMUS	16
2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	16
2.2. Tyrimo imtis ir respondentai	17
2.3. Logopedų nuomonė apie vyraujančius fonologinius sutrikimo požymius	19
2.4. Logopedų taikomos logopedinės pagalbos kryptys ir strategijos fonologiniams sutrikimams įveikti	26
Išvados	32
Literatūra	34
<i>Summary</i>	37
PRIEDAI	38

IVADAS

Temos aktualumas. Kalba ir kalbėjimas yra neatsiejama žmonių gyvenimo dalis, kadangi būtent kalbant galima komunikuoti su kitais žmonėmis, keistis svarbia informacija. Kalbos ugdymo procesas žmogaus gyvenimo cikle prasideda iškart nuo gimimo momento. Vaikai kalbos mokosi kasdien, tam padeda bendravimas su šeimos nariais, auklėtoja, kitais suaugusiaisiais ir bendraamžiais. Aktyvus vaiko dalyvavimas pokalbiuose yra reikšmingas kalbos vystymuisi, nes tai skatina sėkmingą mokymąsi bendrauti (Daniels, Stafford, 2000, p. 175). Kiekvienas individas auga skirtingomis sąlygomis, todėl vaikų kalbos plėtotės tempai yra nevienodi. Svarbu sužadinti vaiko smalsumą, vaizduotę, skatinti jį klausinėti, kalbėtis su juo (Denikytė, Mamonienė, Musteikienė, 2010, p. 5). Kuomet sutrinka vaiko kalba, kartu gali sutrikti ir kitų psichinių procesų raida, taip pat netenka galimybės pilnavertiškai bendrauti (Daugirdienė, 2003, p. 294), todėl svarbu analizuoti kalbos sutrikimus, juos sukeliančias priežastis ir sutrikimų įveikimo kryptis. Akcentuotina tai, kad reikia stengtis laiku pastebėti kylančius sunkumus, susijusius su vaiko kalbos formavimusi, jog kuo anksčiau būtų galima pradėti teikti reikiamą pagalbą. Vienas iš kalbos sutrikimų, kuris gali apsunkinti vaiko bendravimą yra fonologiniai kalbos sutrikimai. Fonologinio sutrikimo atveju vaikams yra būdingi garsų tarimo trūkumai, kurie susiję su fonologinio suvokimo raida ir apsunkintu kalbėjimo suprantamumu (Kairienė, Daniutė, 2015, p. 96), todėl svarbu laiku pastebėti vaikų patiriamus sunkumus, juos įvertinti ir kuo anksčiau pradėti teikti logopedinę pagalbą.

Fonologiniai sutrikimai, jų rūšys ir įveikimo galimybės aprašinėjamos tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių mokslinėje literatūroje. Užsienio autoriai, tokie kaip Hesketh, Adams, Nightingale, Hall nagrinėjo fonologinio supratimo terapiją ir artikuliacinius metodus vaikams, turintiems fonologinių sutrikimų. Literatūroje apie fonologinius sutrikimus rašo ir Bowen (2009). Autorius pateikia fonologinio sutrikimo sampratą, atsiradimo priežastis, būdingus bruožus bei fonologinio sutrikimo įveikimą. Užsienio autorių moksliniuose straipsniuose daugiau kalbama apie fonologinių sutrikimų įveikimo kryptis ir strategijas. Fonologiniams sutrikimams nagrinėti daug dėmesio skyrė ir Lietuvos mokslininkai. Šiuos sutrikimus nagrinėjo ir aprašė Ivoškuvienė, Mamonienė, Pečiulienė, Stošiuvienė (2002), Daugirdienė (2003), taip pat ir Garšvienė bei Ivoškuvienė (2003). Fonologiniams sutrikimams analizuoti daug dėmesio skyrė ir Kairienė, Daniutė (2015), kurios pateikia teorinius ir praktinius sutrikimo identifikavimo ir diferencijavimo aspektus, fonologinio sutrikimo sąsajas su vaikų mokymo(si) sunkumais.

Tyrimo objektas – logopedinės pagalbos kryptys ir strategijos įveikiant ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinius sutrikimus.

Tyrimo tikslas – remiantis Lietuvos logopedų patirtimi ir nuomonėmis, atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinius sutrikimus, jų įveikimo kryptis ir strategijas.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti teorinius fonologinio sutrikimų sampratos, požymių ir logopedinės pagalbos aspektus.
2. Remiantis šalies logopedų patirtimis ir nuomonėmis identifikuoti vyraujančius fonologinių sutrikimų požymius, būdingus ikimokyklinio amžiaus vaikams.
3. Remiantis šalies logopedų patirtimis ir nuomonėmis atskleisti logopedinės pagalbos kryptis ir logopedų taikomas strategijas fonologiniams sutrikimams įveikti.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė bei kiekybinis metodas - anketinė apklausa.

Tyrimo dalyviai: Anketinėje apklausoje dalyvavo 80 Lietuvos logopedų, dirbančių su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais fonologinių sutrikimų. Tyrimas buvo atliktas 2021 m. balandžio 8-25 dienomis. Anketinė apklausa buvo pateikta internetiniame puslapyje „www.apklausa.lt“.

Esminės sąvokos

Fonologiniai sutrikimai – apibūdinami įvairiais garsų tarimo trūkumais ir nesusiformavusiais foneminiais vaizdiniais, kurie būtini skaitymo ir rašymo mokymuisi, t. y. vaikai blogai taria ir diferencijuoja kalbos garsus (Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003, p. 301). Kadangi fonologinis sutrikimas tarptautiniuose šaltiniuose apibrėžiamas artikuliacijos ir foneminio suvokimo trūkumais, šiame darbe tyrinėjama fonologinio sutrikimo, kaip garsų tarimo sutrikimo lygmens, sampratos ir įveikimo praktika, nekonkretizuojant sutrikimo, kuris pasireiškia fonologiniu lygmeniu (dislalija, dizartrijs, organinis hipernosinumas).

Logopedinės pagalbos tikslas – suteikti asmenims kuo įmanomą aukštesnį funkcionavimo ir komunikacijos lygį, atitinkantį jų socialinę aplinką, mokymosi ar profesinės veiklos poreikius, įgalinančius savarankiškai gyventi (Makauskienė, Kairienė, 2016).

Ikimokyklinis amžius – amžiaus tarpsnis nuo kūdikystės pabaigos iki mokyklinio amžiaus pradžios. Skiriamas lopšelinis (2–3 metai) ir darželinis (4–6 metai) (Stonkus, 2002).

Dislalija – tai neaiški tartis, netaisyklingų garsų tarimas, kuris atsiranda dėl kalbos organų pažeidimų, kai neištariami atskiri garsai arba garsų junginiai (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 400).

Dizartrijs – tai kalbos sutrikimas, kuomet sunkiai ištariami kai kurie žodžiai, skiemenys ir garsai, ypač priebalsiai (Bendorienė, 2005, p. 206).

Organinis hipernosinumas – kalbėjimo sutrikimas dėl struktūrinių trūkumų, t. y. gomurio-lūpų nesuaugimo (Kairienė, 2015, p. 6).

Bakalauro baigiamojo darbo struktūra. Šį bakalauro baigiamąjį darbą sudaro santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, naudotos literatūros sąrašas (32 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 3 lentelės, 15 paveikslų. Prieduose pateikiama tyrimo anketa, skirta ikimokyklinio ugdymo įstaigų logopedams. Baigiamojo darbo apimtis – 38 puslapiai (be priedų).

1 skyrius. TEORINIAI FONOLOGINIŲ SUTRIKIMŲ APIBRĖŽTIES BEI LOGOPEDINĖS PAGALBOS ASPEKTAI

1.1. Fonologinio sutrikimo apibrėžtis ir rūšys

Fonologinis sutrikimas yra apibūdinamas įvairiais garsų tarimo trūkumais, nesusiformavusiais foneminiais vaizdiniais. Vaikai, turintys fonologinį sutrikimą, blogai taria ir diferencijuoja kalbos garsus (Garšvienė, Ivoškvienė, 2003, p. 301). Daugirdienė (2003, p. 297) fonologinį kalbos sutrikimą apibūdina kaip netaisyklingą garsų tarimą ar netarimą, vienų garsų pakeitimą kitais. Fonologinis sutrikimas dar yra apibūdinamas kaip kognityvinės-lingvistinės kilmės garsų tarimo trūkumas, kuris gali atsirasti dėl lingvistinės informacijos apdorojimo trūkumų bei sutrikdytos smegenų veiklos, kuomet garsai organizuojami į tam ikrą struktūrą (Kairienė, Daniutė, 2015, p. 93). Fonologinis sutrikimas taip pat paprastai siejamas su trūkumais kitose kalbos sistemos srityse, tokiose kaip morfologija, semantika, sintaksė ir pragmatika (Koch, 2019, p.20-21). Bowen (2009, p. 293) teigimu, viena iš pagrindinių fonologinio sutrikimo priežasčių yra fonologinio suvokimo trūkumai, kuomet kyla sunkumų skiriant panašiai skambančius žodžius.

Kairienė (2015, p. 8), išanalizavusi užsienio mokslinius šaltinius, išskyrė pagrindinius fonologinio sutrikimo tipus:

- **Suletėjusi fonologinė raida** – tai pasireiškia mažesniems vaikams, kuriems būdingi garsų tarimo trūkumai, kuomet yra pasekmė – lėtesnė nervų sistemos branda ar nepalanki aplinka kalbos raidai.
- **Pastovus fonologinis sutrikimas** – šiam sutrikimui būdingos netipinės garsų tarimo klaidos, dėl fonologinės sistemos trūkumų, tai gali būti: netiriamas pirmasis žodžio garsas, galinis priedantinių garsų tarimas.
- **Nepastovus kalbėjimo sutrikimas** – tai retas ir žymus garsų tarimo sutrikimas, kuriam yra būdingi šie garsų tarimo trūkumai: nevienodas tų pačių garsų ar žodžių ištartimas. Šis sutrikimas dažnai susijęs su motorinio planavimo trūkumais.

Fonologinių sutrikimų klasifikacija Lietuvos mokslinėje literatūroje skiriasi. Lietuvoje fonologiniams kalbos sutrikimams priskiriama foneminė akustinė dislalija (garsų tarimo trūkumai dėl akustinių vaizdinių nepakankamumo), foneminė artikuliacinė dislalija (garsų tarimo trūkumai dėl artikuliacinių vaizdinių nepakankamumo), rinolalija, kitaip dar vadinamas organinis hipernosinumas (balso tembro ir garsų tarimo trūkumai, kai yra sutrikusi foneminė klausa), dizartrija (garsų tarimo trūkumai, kai yra sutrikusi foneminė klausa) (Žukauskienė, 2012, p. 179). Lietuvoje klasifikuojamų fonologinių sutrikimų apibrėžtys:

- **Foneminė artikuliacinė dislalija** – esant šiai dislalijai, dėl netikslios kalbinės motorikos vaikas negali surasti tinkamo garso artikuliacijos, o foneminio suvokimo sutrikimas yra antrinio

pobūdžio. Dažnai kalbos padargų nejudrumas yra susijęs su smulkiosios ir bendrosios motorikos judesių nuoseklumu (Garšvienė, Giedrienė, Ivoškuvienė, Monkevičienė ir kt. cit. Perminienė, Urbonienė, 2005, p. 5). Esant foneminei artikuliacinei dislalijai logopedinės pratybos pradedamos nuo smulkiosios motorikos (rankų pirštų motorikos) tikslinimo. Remiantis pamėgdžiojimu ir girdimuoju suvokimu mokoma garsų tarimo, kol prieinama prie artikuliacijos sekimo veidrodyje (Vilkienė, Novagrodskienė, Verpečinskienė, 2014, p. 74).

- **Foneminė akustinė dislalija** – ši dislalija atsiranda tada, kai sensorinėje kalbos supratimo mechanizmo dalyje nesugebama atrinkti reikiamos informacijos pagal fonemų akustinius požymius. Blogai atliekamos garsų radimo, atpažinimo, sprendimo apie garsus operacijos (Garšvienė, Ivoškuvienė. 1993, p. 67). Esant foneminei akustinei dislalijai sutrinka gebėjimas atpažinti kalbos garsus, juos diferencijuoti pagal akustinius požymius. Šiuo atveju vaikas nekontroliuoja savo tarimo, atsitiktinai gali ištarti vieną ar kitą garsą, kuriuos painioja. Šalinant šį kalbos sutrikimą didžiausias dėmesys skiriamas foneminiam suvokimui lavinti, garsinės analizės ir sintezės įgūdžiams formuoti (Garšvienė ir kt. cit. Perminienė, Urbonienė, 2005, p. 5). Esant šiai dislalijai dėmesys sukoncentruojamas į girdimojo suvokimo ugdymą, o garsų tarimo mokymas remiasi rega ir artikuliacijos vietos pajautimu (Vilkienė ir kt., 2014, p. 74).
- **Dizartrijs** - šis sutrikimas išsivysto dėl įvairių galvos smegenų struktūrų pažeidimų ir dažniausiai pasireiškia garsų tarimo, balso, kalbinės motorikos ir kalbinio kvėpavimo sutrikimais (Мастюкова, 1989, cit. Garšvienė, Strelkovienė, 2008, p. 116). Garšvienė ir Ivoškuvienė (1993) dizartrijs apibūdina kaip garsinio kalbėjimo sutrikimą, kurį sąlygoja artikuliacijos aparato, balso produkavimo ir kvėpavimo aparato inervacijos nepakankamumas. Dizartrijs gali būti siejama su raidos sutrikimais, kurie atsiranda dėl smegenų pažeidimo prieš gimdymą ar jo metu arba įgyto po gimdymo, galvos traumos, neurologinės ligos (Enderby, 2013, p. 273). Esant dizartrijs reikia ilgo, sistemingo darbo, lavinant kalbėjimo aparatą ir ilgai trunkančių pratybų tiek mokant, tiek įtvirtinant taisyklingą tarimą šnekamojoje kalboje (Vilkienė ir kt., 2014, p. 75).
- **Organinis hipernosinumas** – kalbėjimo sutrikimas dėl struktūrinių trūkumų, gomurio-lūpų nesuaugimo. Pasak Creaghead ir kt., 1990; Ivoškuvienė, 1993; Dalston ir kt., 2011 (cit. Kairienė, Daniutė, 2015, p. 51) organinio hipernosinumo atveju yra būdingos kelios charakteristikos, tai dantų bei sąkandžio deformacija, fonacijos ir balso rezonavimo trūkumai, burninių (dažnai sporgstamųjų, pučiamųjų garsų bei afrikatų) tarimo klaidos.

Apibendrinant autorių nuomones galima pasakyti, kad Lietuvos ir užsienio autorių literatūroje fonologiniai sutrikimai turi skirtingas sampratas. Lietuvos mokslinėje literatūroje fonologiniams sutrikimams priskiriama foneminė artikuliacinė dislalija, foneminė akustinė dislalija, dizartrijs ir

organinis hipernosinumas. Tuo tarpu užsienio autorių mokslinėje literatūroje yra išskiriami šie fonologinio sutrikimo tipai: sulėtėjusi fonologinė raida, pastovus fonologinis sutrikimas ir nepastovus fonologinis sutrikimas.

1.2. Fonologinio sutrikimo požymiai

Esant fonologiniams sutrikimams yra būdinga **netaisyklinga artikuliacija** ir **garsų tarimo trūkumai**. Nesant tinkamai artikuliacijai, vaikui sunku ištarti garsus, atrasti garso artikuliacinę padėtį. Dažnai vaiko gebėjimas taisyklingai ir aiškiai ištarti reikiamą garsą atsilieka nuo žodyno plėtotės ir gramatinių žinių. Dažnai 2-3 metų vaikui sunku ištarti kelis priebalsius, kurie yra žodžio pradžioje, todėl dažnai „strutis“ tampa „tutis“. Vaikai, kuriems sunku ištarti tam tikrus garsus, juos gali pakeisti kitais arba skirtingus priebalsius pakeisti vienodais: „senelis“ – „nenelis“ (Žukauskienė, 2007, p. 179). Pasak Garšvienės, Ivoškuvienės (1993, p. 68) foneminės artikuliacinės dislalijos atveju yra nepilnavertės kalbos mechanizmo motorinėje grandyje fonemų atrinkimo pagal artikuliacinius požymius operacijos. Artikuliacijos aparato inervacijos ir anatominių trūkumų nėra, vaikas gali atlikti sudėtingiausius nekalbinius judesius kalbos padargais. Tačiau foneminės akustinės dislalijos atveju vaikai nekontroliuoja savo tarimo dėl fonemų skyrimo sunkumų, todėl garsų tarimas yra nekontroliuojamas, taip ištariamas netaisyklingas garsas (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993, p. 67).

Pagal tai, kokie garsai tariaami netaisyklingai yra skiriamos dislalijos formos (Vilkienė ir kt., 2014, p. 46, Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993, p. 74): sigmatizmas – tai garsų [s], [z], [c], [dz], [š], [ž], [č], [dž] ir atitinkamų minkštųjų fonemų iškreiptas tarimas; sigmatizmo rūšys: tarpdantinis, priedantinis, šoninis, švilpiamasis tarimas; rotacizmas – tai garso [r] tarimo trūkumai, kuomet garsas yra visaip iškreipiamas. Gali būti skiriamas gomurinis arba vienadūžis rotacizmas; lambdacizmas – garso [l] tarimo trūkumai. Garsas gali būti keičiamas į [j], [r], [h]; kapacizmas, gamacizmas – [k] ir [g] garsų tarimo trūkumai, kuomet šie garsai keičiami į [t] ir [d].

Remiantis užsienio literatūros autoriais, esant fonologiniam sutrikimui taip pat yra būdingos **netipinės garsų tarimo klaidos**, specifiniai garsų ir jų junginių vartojimo modeliai, taip pat netaisyklingas ilgaskiemenių žodžių tarimas (Kairienė, 2015, p. 10). Pasak Lucker-Lazerson 2003; Edwards, 2009; Preston, Edwards, 2010 (cit. Kairienė, Daniutė, 2015, p. 7) fonologinio sutrikimo atveju išryškėja garsų tarimo klaidos: nekirčiuoto skiemens praleidimai; pakartojimas pirmojo skiemens; tariamų garsų tęsimai; priebalsių samplaikų netarimas/ priebalsių derinyje; paskutinio priebalsio praleidimas; priešakinis garsų tarimas, pvz., veliarinių [k], [g] keitimas į alveolinius [t], [d]; užpakalinis garsų tarimas, pvz., alveolinių [t], [d] keitimas į veliarinius [k], [g]; garsų [l], [r] keitimas garsu [j]; kitos būdingos klaidos (dusliųjų priebalsių suskardinimas, ilgaskiemenių žodžių sutrumpinimas).

Laikantis Lietuvos mokslininkų pateikiamos fonologinių sutrikimų sampratos, vienas iš pagrindinių skiriamųjų fonologinio sutrikimo požymių yra **fonologinio suvokimo trūkumai**. Fonologinis suvokimas yra apibrėžiamas kaip sąmoningas gebėjimas manipuluoti kalbos garsų sandara (Adams, 1990, Cit. Gedutienė, 210, p. 8). Fonologinis suvokimas padeda žmogui atpažinti kalbos garsus, juos diferencijuoti, manipuluoti ir svarbiausia suprasti garsų įtaką žodžių reikšmei. Pasak Duranovic, Huseinbasic ir Tinjak (2012, p. 19) fonologinis suvokimas yra pagrindinių kalbos garsų supratimas ir gebėjimas juos tinkamai pritaikyti praktiškai kalboje, t. y. gebėjimas atskirti ir sąmoningai pritaikyti tam tikrus kalbos garsus sudarant skiemenis ir iš jų – žodžius. Gedutienė (2010, p. 8) išskiria šiuos fonologinio suvokimo gebėjimų lygmenis: tai žodžiai, skiemuo, rimas, fonemos bei kognityvios operacijos, kurios suprantamos kaip atpažinimas, nustatymas, pateikimas, pridėjimas, panaikinimas, sujungimas ir išskaidymas. Visi šie lygmenys yra būtini fonologinio suvokimo gebėjimams reikštis. Fonologinis suvokimas yra klasifikuojamas į gebėjimus (Gedutienė, 2010, p. 9): besirimuojančių žodžių atpažinimas ar pasakymas žodžio su nurodytuoju besirimuojančiu žodžiu; žodžio skaidymas į skiemenis, žodžio skiemenų suskaičiavimas; skiemenų sujungimas į žodį; nusakymas, ar žodis baigiasi/prasideda tuo pačiu arba kitu garsu; garsų sujungimas į žodį; žodžio išskaidymas į jį sudarančius garsus, žodžio garsų suskaičiavimas; žodžio pasakymas be tam tikro skiemens ar pakeitimas į kitą skiemenį; žodžio pasakymas be tam tikro garso arba pakeitimas kitu garsu.

Pasak Stackhouse ir kt. (2002, p. 27) vaikams, kurie turi garsų tarimo trūkumų, būdinga sulėtėjusi fonologinio suvokimo raida. Vaikams, kurie turi garsų tarimo trūkumų, yra būdinga sulėtėjusi fonologinio suvokimo raida, todėl šių vaikų gebėjimai yra silpnesni už bendraamžių (Stackhouse ir kt., 2002, cit. Kairienė, Daniutė, 2015, p. 96). Vaikams sunku atpažinti ir diferencijuoti garsus, kurie skamba panašiai (Kairienė, 2015, p. 10). Vaikai, turintys neišlavėjusį foneminį suvokimą, kalbėdami daro įvairių garsų keitimo klaidų (Giedrienė, 2015, p. 163). Dažnai garsai [s] ir [š] yra netariami dėl silpnos klausos, nors garsas [r] yra girdimas pakankamai gerai, tačiau jį tarti būna sunku dėl foneminio suvokimo sunkumų. Tuo tarpu garsas [l] dažnai nukenčia dėl kalbinės klausos (Danilavičius, 1973, p. 50, 61). Todėl siekiant, jog vaikas išmoktų tarti ir diferencijuoti garsus yra būtina ugdyti foneminį suvokimą esant fonologiniam sutrikimui.

Kairienė, Daniutė (2015, p. 101) teigia, jog esant fonologiniam sutrikimui yra būdingi **garsų analizės ir sintezės gebėjimų formavimosi sunkumai**. Lietuvių autoriai teigia (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993, p. 218; Garšvienė, Ivoškuvienė, 2003, p. 305), kad ikimokyklinio amžiaus vaikams sunku atlikti žodžių garsų analizę ir sintezę. Vaikai patiria sunkumų nustatant žodžio pirmą, vidurinį, paskutinį žodžio garsą, įvardinant, kiek garsų, skiemenų yra žodyje. Vaikams labai sunku analizuoti atvirus ir uždarus skiemenis, dviskiemenius žodžius iš atvirų skiemenų, su vienu arba

dviem uždais skiemenimis. Taip pat triskiemenius žodžius iš atvirų skiemenų, dvieskiemenius žodžius su priebalsių junginiais bei triskiemenius žodžius su priebalsių junginiais.

Taip pat esant fonologiniam sutrikimui svarbu atkreipti dėmesį į **kalbėjimo suprantamumą**. Vaikų, kurie turi fonologinį sutrikimą, kalbėjimas yra sunkiau suprantamas aplinkiniams, lyginant su vaiko amžiui būdingomis normomis (Mortimer, Rvachew 2008, p. 275). Pasak Kent, Miolo, Bloedel (1994, p. 82) kalbos suprantamumas yra pagrįstas tuo, kiek vaiko spontanišką kalbą supranta aplinkiniai. Fonologinio sutrikimo atveju būdingi garsų tarimo sutrikimai, žodžių tarimo klaidos pakartojant žodžius, vaiko kalbėjimas gali būti sunkiai suprantamas, taip pat nepastebimi kalbėjimo trūkumai (Kairienė, 2015, p. 10). Pasak Kent, Miolo, Bloedel (1994, p. 82), siekiant spręsti vaiko sunkumus yra įvertinimas vaiko kalbos suprantamumas, kiek jo kalbą supranta aplinkiniai žmonės. Vaiko kalbos suvokimas gali skirtis priklausomai nuo kelių veiksnių, kurie daro tam įtaką. Tai gali būti netaisyklingas garsų tarimas, kalbėjimo tempas, netaisyklingas žodžių linksniavimas, balso sklandumas, žodynas, bei gramatika. Taip pat daug įtakos kalbos suprantamumui turi ir kalbančiojo pažinimas, aplinka, kurioje kalbama, kalbą lydintys gestai.

Fonologinio sutrikimo atveju gali pasireikšti ir **kiti požymiai**. Kairienė, Daniutė (2015, p. 97), išnagrinėjusios užsienio autorių literatūrą, teigia, jog fonologinio suvokimo trūkumai glaudžiai siejasi su specifiniais mokymosi sunkumais. Kadangi fonologiniai sutrikimai yra apibūdinami įvairiais garsų tarimo trūkumais ir nesusiformavusiais foneminiais vaizdiniais, kuomet vaikai blogai taria ir diferencijuoja kalbos garsus. Pasak Garšvienės, Ivoškvienės (2003, p. 301) būtent šie gebėjimai būtini skaitymo ir rašymo gebėjimų formavimuisi, todėl dažnai vaikai, turintys fonologinių sutrikimų gali turėti ir mokymosi sunkumų, tokių kaip skaitymo ar rašymo sunkumai. Ikimokyklinio ugdymo įstaiga dažnai gali prognozuoti vaiko skaitymo gebėjimus ateityje (Kairienė, 2015, p. 8). Todėl svarbu pastebėti kylančius sunkumus, jog vaikas ateityje nepatirtų kitų mokymosi sunkumų.

Apibendrinant autorių nuomones galima teigti, kad fonologinių sutrikimų atveju yra būdingi tam tikri patiriami sunkumai. Fonologinių sutrikimų atveju būdinga netaisyklinga artikuliacija ir netaisyklingas garsų tarimas. Taip pat fonologinio suvokimo trūkumai, garsų analizės ir sintezės formavimosi gebėjimų sunkumai, kalbėjimo suprantamumo sunkumai. Esant fonologiniams sutrikimams vaikai dažnai gali patirti ir specifinius mokymosi sunkumus.

1.3. Logopedinės pagalbos kryptys ir strategijos įveikiant fonologinį sutrikimą

Norint įveikti fonologinius sutrikimus reikia laikytis tam tikrų logopedinių pratybų rekomendacijų. Ceron ir kt. (2013) teigia, jog prieš pradėdant teikti pagalbą vaikui, logopedas turi atlikti išsamų vaiko kalbos vertinimą, jog detalčiau susipažintų su vaiko gebėjimais. Vertindamas

vaiko kalbą logopedas vadovaujasi bendrais vertinimo principais. Tyrimo metodai ir būdai turi būti parenkami pagal vaiko amžių, sutrikimo pobūdį ir sunkumą (Misevičiūtė, 2003, p. 138).

Pasak Garšvienės, Ivoškuvienės (1993, p. 69) svarbiausi logopedinio darbo uždaviniai yra išmokyti tarti garsus taisyklingai, įtvirtinti garsus kalboje, gebėti diferencijuoti garsus, gebėti skirti taisyklingą ir netaisyklingą garsų tarimą. Logopedinės pagalbos strategijos yra parenkamos atsižvelgiant į kiekvieno vaiko poreikius. Kadangi vaikai yra skirtingi, daromos klaidos bei garsų tarimo pobūdis yra taip pat skirtingas, todėl tie patys metodai, tam tikros strategijos negali būti taikomos vienodos visiems vaikams. Pasak Garšvienės ir Ivoškuvienės (1993, p. 70) garsų mokymas yra skirstomas į tam tikrus etapus. **Pasirengiamajame etape** vaikai yra mokomi atpažinti fonemas, kurias vartoja netinkamai. Šio etapo metu artikuliacinis aparatas yra rengiamas taisyklingam garsų tarimo mokymui. Dislalijos atveju nėra būdingi ryškūs artikuliaciniai požymiai, todėl reikia parinkti tokius pratimus, kuriuos atlikdamas vaikas išmokytų garso tarimui būtinus judesius. **Naujo garso mokymo etape** vaikai yra mokomi tarti garsus pamėgdžiodami. Garsų įtvirtinimo etape naujai išmoktas garsas yra jungiamas su kitais garsais. Paskutinis etapas yra skirtas **garsų diferencijavimui**, kurio metu vaikas yra mokomas atpažinti taisyklingai ir klaidingai ištartą žodį.

Įveikiant fonologinius sutrikimus laikomasi šių teorinių požiūrių: motoriniu mokymusi grįsto ir kognityvinio-lingvistinio požiūrio.

Motoriniu mokymusi grįstas požiūris, kuris yra orientuotas į **artikuliacijos tikslinimą, rengimą garsams tarti ir garsų tarimo mokymą**. Pastebėjus artikuliacinių sunkumų tarant tam tikrą garsą yra atliekamas kalbos padargų lavinimas, taikomi specialūs garsų tarimo mokymai, atitinkamai to garso, kurį vaikas netaria arba taria netaisyklingai (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993). Esant garsų tarimo sutrikimui artikuliacinio aparato lavinimo metodai nukreipti į garsus, kuriuos vaikas taria netaisyklingai arba netaria visai, metodai parenkami tuo atveju, kai garsų tarimo klaidos yra pagrįstos motorika, viso to yra vienas tikslas – taisyklingas garso tarimas (ASHA, 2017). „Dažniausiai artikuliacijos sutrikimų įveikimo praktikoje taikomi įvairių strategijų deriniai galėtų būti skirstomi į nekalbinę oralinės motorikos lavinimo (*angl.* non-speech oral motor approach) ir kalbėjimu grįstą terapiją (*angl.* speech-based motor learning approach)“ (Kairienė, 2017, p. 123). Autorės teigimu abi šios terapijos yra grindžiamos motorinio mokymo(si) principais, viena su kita yra susijusios tačiau skiriasi ar yra taikoma kalbėjimo ar nekalbėjimo lygmeniu. Pasak Ruscello (2008, p. 380) šios terapijos metu dėmesys yra kreipiamas į vaiko artikuliaciją, artikuliacinio aparato judesius. Vaikas yra mokomas atlikti tam tikrus judesius, pasitelkiant reikalingus instrumentus.

Nekalbinė oralinės motorikos lavinimo strategija yra ne kalbėjimo veikla, kuri apima jutiminę lūpų, žandikaulio, liežuvio, minkštojo gomurio, gerklų ir kvėpavimo raumenų funkcijai pagerinti. Tai

apima aktyvius raumenų pratimus, raumenų tempimą, pasyvius pratimus, stimuliavimą (McCauley 2009, p. 344).

Oralinės motorikos lavinimo strategijos pagal Hogde, 2002; Forrest, 2002; Marshalla, 2004; Lof, 2006; ir kt., cit. Kairienė, 2017, p.124):

- *sensorinė stimuliacija, masažas, elektroterapija, vibracija* – šios strategijos tikslas pasirengimas garsui tarti, normalizuoti raumenų įtampą, jų veiklą, gerinama kraujotaka, skatinamas raumenų judesių aktyvumas;
- *pasyvūs pratimai*– tai etapas, kuomet rengiamasi kalbėjimo garsų tarimui, naudojama siekiant raumenų tonuso normalizavimui, judesių judrumui;
- *aktyvūs pasipriešinimo ir tempimo pratimai* - tai parengiamasis kalbėjimo, garsų tarimo etapas, kurio metu siekiama padidinti raumenų įtampą;
- *aktyvūs žandikaulio, lūpų, liežuvio judesiai* – atliekami žandikaulio judesiai, pūtimo, čiulpimo, kramtymo pratimai; lūpų įtempimo, suspaudimo, apvalinimo judesiai; liežuvio judesiai;
- *oralinės padėties terapija* – mokoma taisyklingos artikuliacijos organų (žandikaulio, lūpų, liežuvio) padėties, izoliuotų judesių.

Dar vienas motorinio mokymosi grįstas principas yra ***kalbėjimu grįsta terapija*** (angl. speech-based motor learning approach) (Dodd, 2005; Kamhi, 2006; Ruscello, 2008; Edeal, Gildersleeve-Neumann, 2011; Maas, Butalla ir kt., 2012; ir kt. cit. Kairienė, 2017, p. 127):

- *tradicinė garsų tarimo mokymo(si) strategija* – šios strategijos metu yra mokoma(si) atpažinti akustinę garso išraišką, kurios metu taip pat yra mokoma tarti garso: izoliuoto garso tarimo, tarimo skiemenyje, žodyje, sakiyje;
- *fonetinės padėties strategijos*– šios strategijos metu yra mokoma taisyklingos artikuliacinio aparato padėties. Pasitelkiant artikuliacinio aparato judesius siekiama mokytis taisyklingai ištartį garsą. Išmokus taisyklingai atlikti garso tarimo judesį, jis yra įtraukiamas į garso tarimą. Taip pat yra mokoma nuosekliai tariant jungti garsus.];
- *formavimo startegijos* –strategijos metu naujasis garsas yra mokomas per panašią garsų artikuliaciją;
- *kalbėjimo aparato sistemų hierarchija ir stimulų integracija* – dėmesys kreipiamas į kvėpavimą, fonaciją, artikuliaciją. Taip pat mokoma nuoseklių žandikaulio, lūpų, liežuvio judesių;
- *skiemenų ir žodžių eilės, žodžių porų, bereikšmių žodžių kartojimas* – taikant šią strategiją yra kartojami skiemenų žodžių, porų, bereikšmių žodžių tarimo praktika. Siekiama artikuliacijos tikslumo, jog kalbėjimas būtų suprantamesnis;

- *esminio žodyno sudarymo strategija* – strategijos metu siekiama gerinti kalbėjimo suprantamumą. Mokoma vartoti sudėtingus, reikšmingus artimiausios aplinkos žodžius;
- *prozodijos (ritmikos ir melodingumo) mokymas*– taikant šią strategiją mokoma prozodijos taikant kalbėjimo ritmiką.

Kitas teorinis fonologinių sutrikimų įveikimo požiūris yra **lingvistinis-kognityvinis**, kuris apima *fonologinio suvokimo ugdymą*. Pasak Giedrienės ir Monkevičienės (1995, p. 17) mokant taisyklingai tarti garsus reikia kartu ugdyti foneminį suvokimą. Reikia mokyti skirti pagal akustinius požymius gimtosios kalbos garsus, tokiu būdu vaikas skirs garsus ir juos tars taisyklingai. Kaip teigia Schuele ir Boudreau (2008, p. 9), fonologinio suvokimo ugdymas vyksta pagal tam tikrą seką. Pirmiausia pradedama nuo rimavimo ir žodžių skirstymo į skiemenis, garsus, o vėliau pereinama prie fonemų išskyrimo, manipuliavimo jomis. Kuomet vaikas turi įgūdžių tam tikrame lygmenyje, tuomet galima pereiti į kita lygmenį. Fonologinio suvokimo ugdymas turi labai didelę reikšmę darniam kalbos vystymuisi. Foneminis suvokimas – gebėjimas skirti fonemas. Siekiant nustatyti foneminio suvokimo gebėjimus dažnai yra skiriama užduotis, nustatyti, ar nurodyta garsas yra garsų eilėje (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993, p. 53).

Siekiant išvengti klaidų dar ikimokykliniame amžiuje reikia lavinti vaiko foneminį suvokimą, formuoti foneminius vaizdinius (Giedrienė, 2015, p. 163). Foneminis suvokimas lavinamas pagal šį nuoseklumą (Baracevičienė, 2006, p. 34): nekalbinių garsų atpažinimas; vienodų žodžių, frazių, garsažodžių atpažinimas pagal aukštumą, balso tembrą; žodžių, kurie panašūs garsine sudėtimi skyrimas; skiemenų diferencijavimo; fonemų diferencijavimo; garsinės analizės mokymo. Ugdant foneminį suvokimą, dėmesys yra sutelkiamas į vaiko garsų diferencijavimą, pabrėžiami garsų skirtumai, kurie padeda atskirti garsus vienas nuo kito. Yra skiriami keturi kontrastingi metodai – minimalios opozicijos, maksimalios opozicijos, tuščio rinkinio opozicija, kartojamosios opozicijos.

Remiantis užsienio autorių mokslinė literatūra, galima pasakyti, kad užsienyje dažniausiai taikoma *panašiai skambančių žodžių diferencijavimo strategija*. Parenkami minimaliai kontrastingi žodžiai (*angl.* minimal opposition) - vartojamos žodžių poros, kurios skiriasi tik viena fonema ar viena ypatybe, bei keičiasi žodžio prasmė (pvz. buvo – puvo). Taip pat gali būti parenkamos maksimaliai kontrastingų žodžių poros (*angl.* maximal opposition) mokoma nežinomo garso, vartojant žodžių poras, kuriose yra kontrastinis garsas, maksimaliai išsiskiriantis ir kintantis pagal kelis matmenis (balsą, vietą, būdą) (ASHA, 2017). Šis požiūris teoriškai skatina platesnį fonologinį mokymąsi vaiko sistemoje, todėl per trumpesnę laiką padidėja bendras suprantamumas (Alsaad, McCabe, Purcell, 2019, p. 2).

Vaikams, kuriems netinka tradiciniai būdai bei metodai, yra taikomas *pagrindinio žodyno metodas* (*angl.* a core vocabulary approach). Šiems vaikams patariama naudoti pagrindinio žodyno

prieigą, kur dėmesys yra skiriamas vieno žodžio tarimui. Žodžiai parenkami praktiniai, atsižvelgiant į vaiką, kuriuos jis vartos savo aplinkoje. Tėvų, mokytojų pagalba yra sudaromas sąrašas žodžių, kurie vaikui reikalingi. Kiekvieną savaitę vaikui pateikiami nauji žodžiai, šie žodžiai mokomi iki kol vaikas juos ištaria taisyklingai ir gali vartoti kalboje (Dodd, Holm, Crosbie, McIntosh, 2006). (ASHA, 2017).

Metafono terapija – yra skirta mokyti metafoninį supratimą – tai yra kalbos fonologinės struktūros suvokimą. Pagrindinis dėmesys yra skiriamas garso savybėms, kurias reikia išskirti. Orientuojasi į garso ypatybes, kurios turi būti kontrastingos. (ASHA, 2017). Kaip teigia Reid, Donaldson, Howell, Dean, Grieve (1996, p. 166) metafono terapija padeda vaikams suvokti, kad žodžiai susideda iš atskirų garsų ir kad šie garsai turi tam tikrų savybių, leidžiančių juos atskirti ir sugrupuoti į kitus garsus.

Diferenciacijos strategija – skiriamųjų bruožų metodas orientuotas į fonemas, kurių vaikas netaria, dėl to, jog garsus taria netaisyklingai ir dažniausiai vaikas pakeičia netariamą garsą kitu. Diferenciacijos strategija orientuojasi į garsų lyginimą, jų ypatybes, garsų, kurių vaikas nediferencijuoja (ASHA, 2017).

Kalbėjimo suprantamumo optimizavimas yra vienas iš komponentų, kurio nereikia pamiršti siekiant įveikti fonologinius sutrikimus (ASHA, 2017). Garsų artikuliacija bei fonologinio suvokimo gebėjimai yra labai svarbūs kalbos suprantamumui (Kent ir kt., (1994, p. 82). Labai svarbu atsižvelgti į vaiko ir šeimos poreikius, atkreipti į netaisyklingai tariamus garsus, kurie gali daryti įtaką vaiko kalbos suprantamumui.

Remiantis šalies ir užsienio autorių pateikiamų teorinių požiūrių ir logopedinės pagalbos strategijų analize, galima išskirti šias **fonologinių sutrikimų įveikimo (logopedinės pagalbos kryptis)**: artikuliacinio aparato rengimas garsams tarti; garsų tarimo mokymas; fonologinio suvokimo (t.y. foneminio suvokimo ir garsinės analizės gebėjimų) ugdymas bei kalbėjimo suprantamumo optimizavimas.

Apibendrinant autorių nuomones galima teigti, kad fonologiniai sutrikimai turi dvi pagrindines įveikimo kryptis: motoriniu mokymusi grįstą požiūrį ir lingvistinį-kognityvinį. Motoriniu mokymosi požiūris yra orientuotas į artikuliacijos tikslinimą, rengimą garsams tarti ir garsų tarimo mokymą. Motoriniu mokymosi grįstas požiūris gali būti skirstomas į nekalbinę oralinės motorikos lavinimą ir kalbėjimu grįstą terapiją. Lingvistinis-kognityvinis požiūris apima fonologinio suvokimo ugdymą.

2 skyrius. LOGOPEDINĖ PAGALBA ĮVEIKIANT IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ FONOLOGINIUS SUTRIKIMUS

2.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Teorinėje baigiamojo darbo dalyje atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinių sutrikimų įveikimo teoriniai aspektai. Empiriniu tyrimu siekta išsiaiškinti bei išsamiau apžvelgti, kokias logopedines kryptis bei strategijas praktikoje taiko ikimokyklinio ugdymo logopedai.

Tyrimui atlikti buvo taikomas kiekybinis (anketinės apklausos) metodas. Kiekybinis tyrimas atliktas naudojant internetinę apklausą internetiniame puslapyje „www.apklausa.lt“. Pusiau uždarą logopedų apklausą iš viso sudarė 19 klausimų (*Žr. Priede Nr. 1*).

Logopedų apklausą sudarė keli pagrindiniai blokai:

I blokas – demografinis blokas, kuris skirtas išsiaiškinti informaciją apie apklausoje dalyvavusius respondentus (lytis, kvalifikacinė kategorija, pedagoginio darbo stažas, darbovietė, kokią dalį vaikų, kuriems teikia logopedinę pagalbą, sudaro vaikai, turintys fonologinių sutrikimų, kokie sutrikimai dažniausiai pasireiškia praktikoje, 1 - 6 anketos klausimai).

II blokas skirtas išsiaiškinti ir surinkti duomenis apie vyraujančius fonologinius sutrikimo požymius bei išskirti, kokiais požymiais pasireiškia fonologiniai sutrikimai, kokie kalbėjimo motorikos ypatumai pasireiškia fonologinio sutrikimo atveju, kokios dažniausiai pasitaikančios garsų tarimo klaidos, kokie būdingi foneminio suvokimo trūkumai, patiriami garsinės analizės ir sintezės trūkumai ir kiti patiriami ugdymosi sunkumai (anketos 7 - 12 klausimai).

III blokas skirtas išsiaiškinti, kokias logopedines pagalbos kryptis taiko logopedai, siekdami įveikti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinius sutrikimus, anketos 13 – 18 klausimai.

Apklausoje buvo pateikti klausimai, kuriuose respondentai turėjo pasirinkti vieną atsakymą, prie kai kurių klausimų logopedai neradę sau tinkamo atsakymo, galėjo parašyti savo variantą. Siekiant išsiaiškinti ir gauti išsamesnius duomenis, anketinėje apklausoje buvo pateikti 2 atviro tipo klausimai, į kuriuos logopedai galėjo parašyti rekomendacijas, kurios susijusios su strategijomis, būdais ar metodais, siekiant įveikti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinius sutrikimus, bei parašyti iššūkius, su kuriais susiduria dažniausiai siekdami įveikti šiuos ikimokyklinio amžiaus vaikų sutrikimus.

Tyrimo organizavimas. Anketa buvo pateikta elektroniniu būdu internetinėje platformoje „www.apklausa.lt“ ir patalpinta įvairiuose internetiniuose tinklapiuose. Tyrimas organizuotas Lietuvos mastu, pasirenkant atsitiktinius miestus. Apklausoje buvo pakviesti dalyvauti logopedai, kurie dirba su ikimokyklinio amžiaus vaikais, turinčiais fonologinių sutrikimų. Tyrimas vyko 2021m.

balandžio 8 - 25 dienomis. Gauta 80 anketų. Visos anketos užpildytos teisingai. Anketų duomenų rezultatai buvo pateikti procentais ir iliustruoti lentelėmis bei paveikslais.

Tyrimo etika. Pateikiant anketą, respondentams buvo pateikta anketos pildymo instrukcija, pateiktas anketos tikslas (išsiaiškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinių sutrikimų įveikimo galimybes). Instrukcijoje respondentams buvo pranešta, kad apklausa yra anoniminė, visa surinkta informacija yra konfidenciali ir naudojama tik bakalauro baigiamojo darbo rašymo tikslais.

Anketinės apklausos duomenų analizė. Kiekybinio tyrimo duomenys apdoroti skaičiuojant atsakymų dažnius procentine išraiška, naudojantis Microsoft Excel programa, gauti empirinio tyrimo duomenys aprašomi remiantis gautais rezultatais.

2.2. Tyrimo imtis ir respondentai

Ikimokyklinio ugdymo įstaigų logopedų charakteristikos. Iš viso tyrime dalyvavo 80 logopedų. 78 moterys (97,50 % apklaustųjų) ir 2 vyrai (2,50 % apklaustųjų). Demografiniai tyrime dalyvavusių logopedų duomenys pateikti žemiau esančioje 1 lentelėje.

1 lentelė

Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys, %

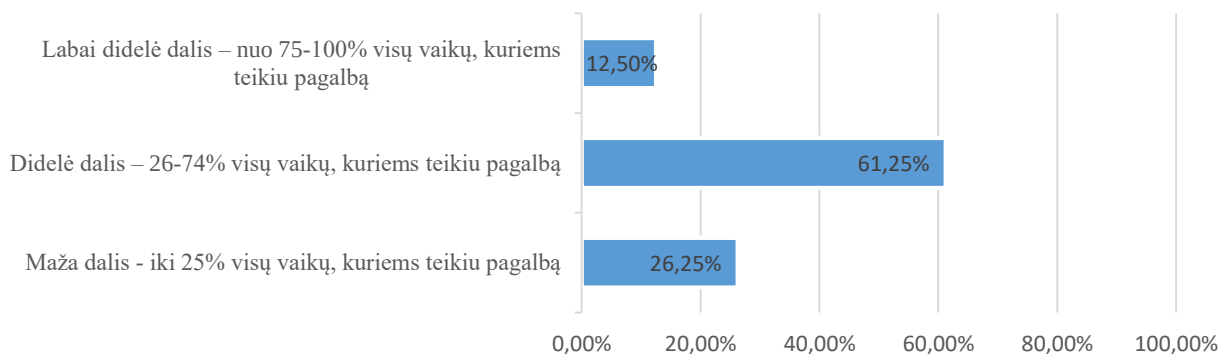
		N	%
Lytis	Vyrai	2	2,50
	Moterys	78	97,50
Kvalifikacinė kategorija	Logopedas	52	65,00
	Vyr. logopedas	15	18,75
	Logopedas ekspertas	1	1,25
	Logopedas - metodininkas	12	15,00
Pedagoginio darbo stažas	Iki 5 m.	49	61,25
	5-15 m.	15	18,75
	16-25 m.	6	7,50
	25 m. ir daugiau	10	12,50
Darbovietė	Ikimokyklinio ugdymo įstaiga	68	85,00
	Sveikatos priežiūros įstaiga	3	3,75
	Psichologinė – pedagoginė tarnyba	2	2,50
	Privati veikla	7	8,75

Daugumos anketinėje apklausoje dalyvavusių logopedų kvalifikacinė kategorija (65 %) yra logopedai. Taip pat tyrime dalyvavo 18,75 % vyr. logopedų, 15 % logopedų – metodininkų ir mažiausiai apklausoje dalyvavo logopedo eksperto (1,25 %) kategoriją turintys logopedai.

Tyrime dalyvavę logopedai turi įvairią darbo patirtį: didžiosios dalies (61,25 %) tyrime dalyvavusių logopedų darbo stažas yra iki 5 metų, 18,75 % – nuo 5 iki 15 metų, 25 metų ir daugiau patirties turi 12,50 % logopedų, o 16-25 m. praktinės patirties turi 7,50 % apklausoje dalyvavusių logopedų.

Anketinėje apklausoje dalyvavo įvairiuose sektoriuose dirbantys logopedai. Išanalizavus gautus duomenis paaiškėjo, kad dauguma (85 %) apklaustų logopedų dirba ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Mažiausiai tyrime dalyvavę logopedai dirba psichologinėje - pedagoginėje tarnyboje (2,50 %).

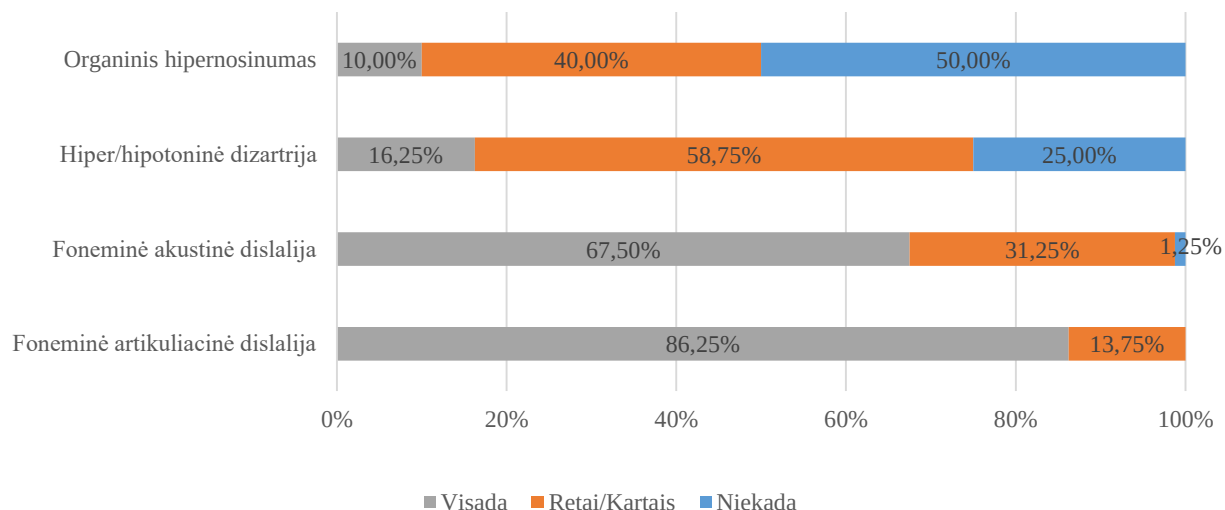
Respondentų buvo paklausta, kokią dalį vaikų, kuriems jie teikia logopedinę pagalbą, sudaro vaikai, turintys fonologinių sutrikimų. Atsakymus iliustruoja žemiau pateiktas 1 paveikslas.

1 pav. Ikimokyklinio amžiaus vaikų dalis, kurie turi fonologinių sutrikimų, %

Iš 1 paveiksle pateiktos diagramos matoma, jog net 61,25 % respondentų teigia, kad didelė dalis vaikų (26 - 74 % nuo visų vaikų, kuriems teikiama logopedinė pagalba), kuriems jie teikia logopedinę pagalbą, sudaro vaikai, turintys fonologinių sutrikimų, o 12,50 % respondentų atsakė, kad jų darbe su ikimokyklinio amžiaus vaikais net 75-100 % visų vaikų turi fonologinių sutrikimų. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad bendrąja prasme didelė dalis ikimokyklinio amžiaus vaikų, kuriems teikiama logopedinė pagalba, sudaro vaikai, turintys fonologinių sutrikimų.

Respondentų buvo klausama, kaip dažnai sutrikimai pasireiškia fonologinio sutrikimo lygmeniu. Gautus atsakymus iliustruoja žemiau pateiktas 2 paveikslas.

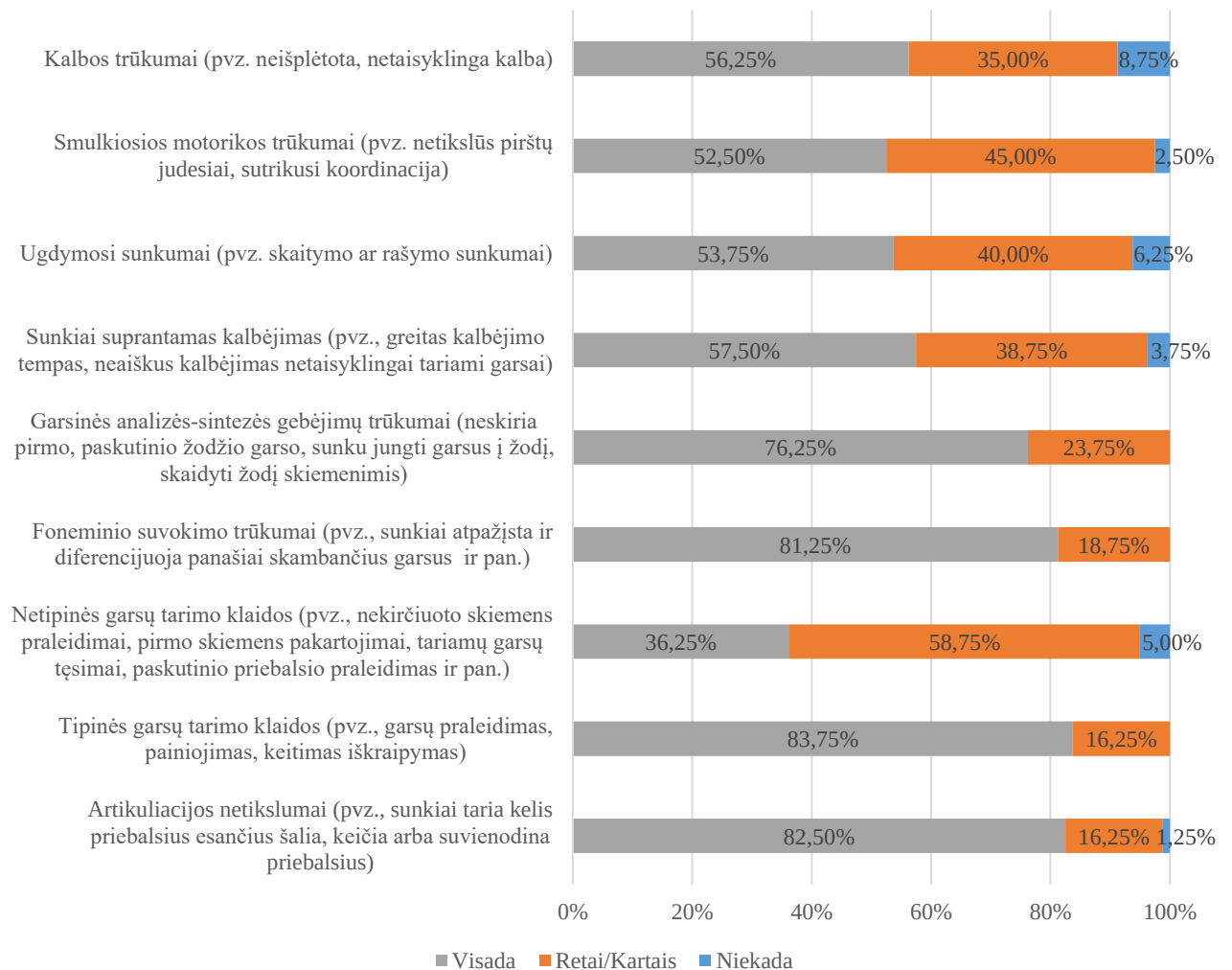
2 pav. Dažniausiai pasireiškiantys sutrikimai fonologiniu lygmeniu, %

86,25 % respondentų teigia, kad jų praktikoje fonologinio sutrikimo lygmeniu ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpe pasitaiko foneminė artikuliacinė dislalijs. 67,50 % respondentų įvardijo, kad jų praktikoje fonologinio sutrikimo lygmeniu taip pat pasitaiko ikimokyklinio amžiaus vaikų foneminė akustinė dislalijs. Tuo tarpu 50 % respondentų teigia, kad organinis hipernosinumas niekada nepasireiškia ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinio sutrikimo lygmeniu, o 40 % respondentų įvardijo, kad organinis hipernosinumas pasitaiko retai/kartais. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais galima pasakyti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpe dažniausiai pasitaiko foneminės akustinės dislalijs ir foneminės artikuliacinės dislalijs sutrikimai.

2.3. Logopedų nuomonė apie vyraujančius fonologinius sutrikimo požymius

Šiame skyrelyje analizuojamos ikimokyklinio ugdymo įstaigų logopedų, dalyvavusių tyrime, nuomonės apie vyraujančius fonologinių sutrikimų požymius, būdingus ikimokyklinio amžiaus vaikams.

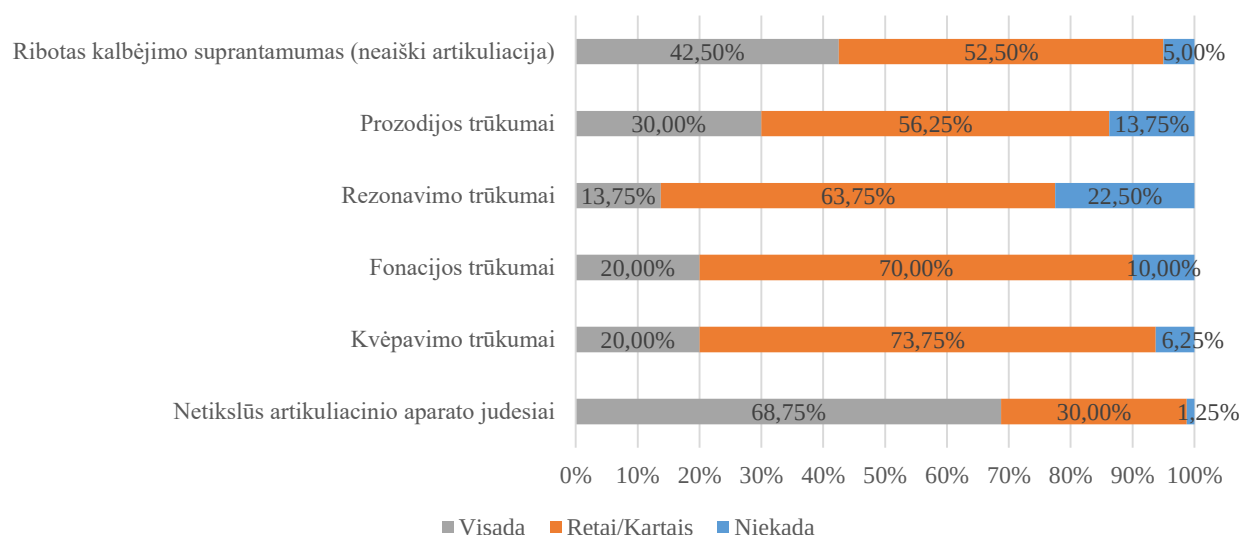
Siekiant kuo ankščiau pastebėti vaiko patiriamus sunkumus, atpažinti fonologinį sutrikimą, svarbu žinoti, kokie yra **pagrindiniai šio sutrikimo požymiai**. Respondentams buvo pateiktas klausimas, kokie požymiai jų praktikoje dažniausiai pasireiškia fonologinio sutrikimo atveju. Gautus tyrimo rezultatus iliustruoja žemiau pateiktas 3 paveikslas.

3 pav. Dažniausiai pasireiškiantys fonologinio sutrikimo požymiai, %

Remiantis 3 pav. pateikta informacija, galima pasakyti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpe fonologinio sutrikimo atveju dažniausiai pasireiškia šie požymiai: 83,75 % respondentų įvardijo, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių fonologinių sutrikimų, atveju, visada pasireiškia netipinės garsų tarimo klaidos. Panaši dalis (82,50 %) respondentų įvardijo, kad visada pasireiškia artikuliacijos netikslumai, net 81,25 % respondentų atsakė, kad fonologinių sutrikimų turinčių ikimokyklinio amžiaus vaikų tarpe visada pasireiškia foneminio suvokimo trūkumai. 76,25 % respondentų įvardijo, kad visada pasireiškia garsinės analizės-sintezės gebėjimų trūkumai. Teoriniuose šaltiniuose pateikiama, kad netipinės garsų tarimo klaidos yra būdingos fonologiniams sutrikimams, tačiau šalies logopedai retai šį požymį priskiria fonologinio sutrikimo charakteristikai (58,75 %).

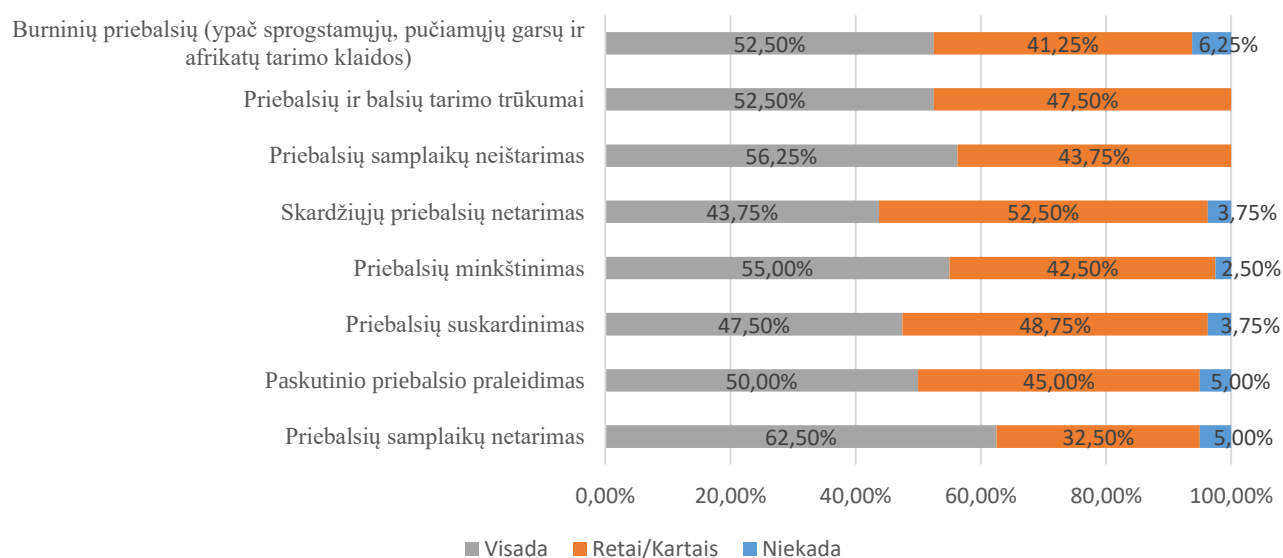
Siekiant išsiaiškinti vaikų kalbėjimo motorikos ypatumus, respondentams buvo pateiktas klausimas apie tai, kokie **kalbėjimo motorikos ypatumai** pasireiškia vaikams, turintiems fonologinių sutrikimų. Gautus duomenis iliustruoja 4 paveikslas.

4 pav. Kalbėjimo motorikos ypatumai pasireiškiantys vaikams, turintiems fonologinių sutrikimų, %

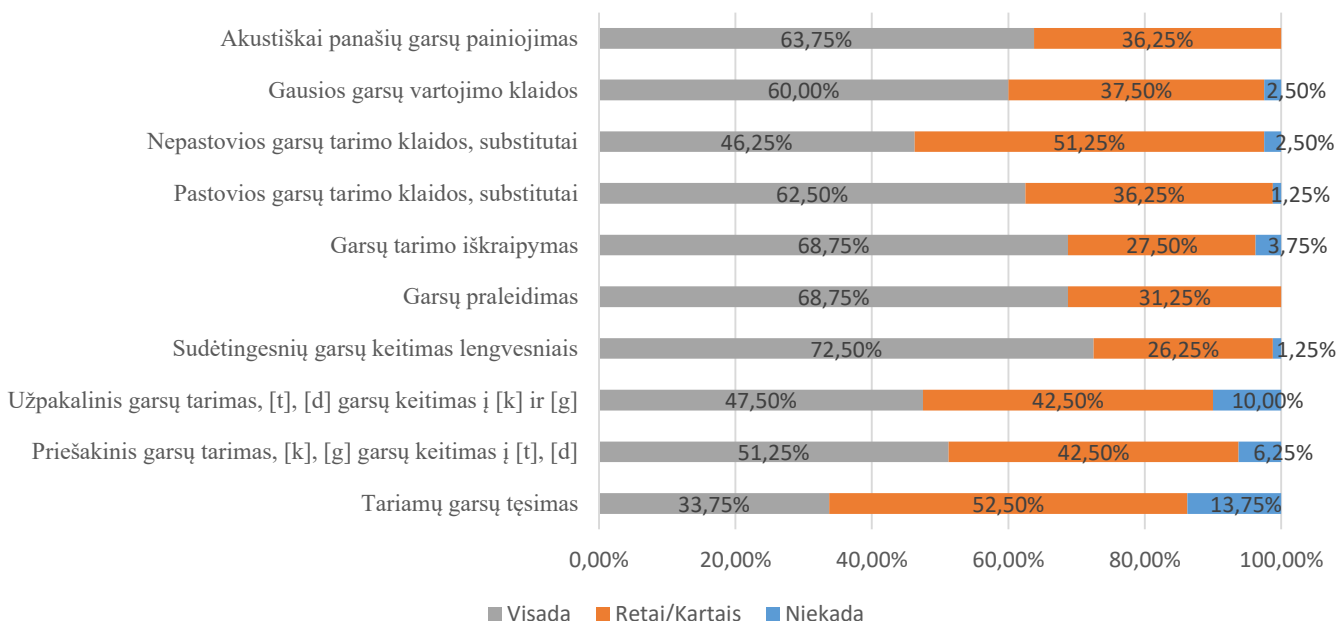
Didžioji dalis (68,75 %) respondentų teigia, kad fonologinio sutrikimo atveju vaikams visada būdingi netikslūs artikuliacinio aparato judesiai. Taip pat virš 50% respondentų įvardijo, kad retai/kartais pasitaiko ir kvėpavimo trūkumai (73,75 %), fonacijos trūkumai (70,00 %), rezonavimo trūkumai (63,75 %), prozodijos trūkumai (56,25 %) ir ribotas kalbėjimo suprantamumas (52,50 %). Tiek šalies logopedai, tiek mokslinėje literatūroje taip pat pažymima, kad fonologinių sutrikimų atveju yra būdingi netikslūs artikuliacinio aparato judesiai (Kairienė, 2015, p. 9).

Taip pat tyrimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokios, logopedų nuomone, **garsų tarimo klaidos** dažniausiai pasireiškia ikimokyklinio amžiaus fonologinių sutrikimų atveju. Duomenis iliustruoja 5, 6, 7 paveikslai.

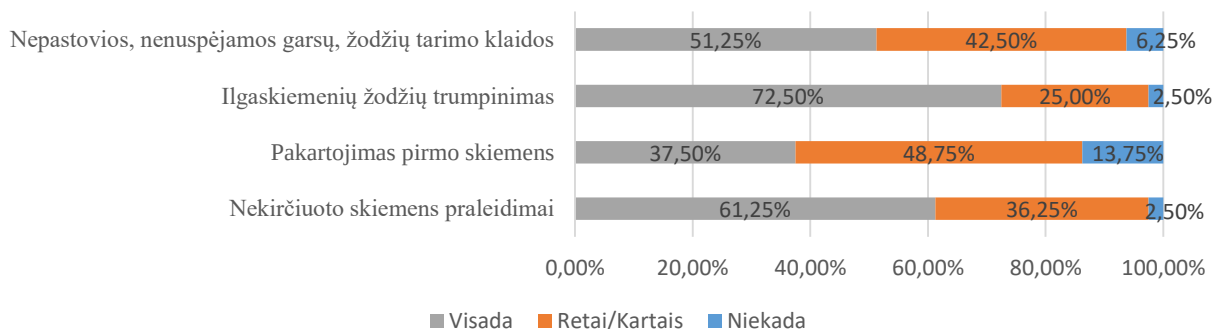
5 pav. Dažniausiai pasireiškiančios priebalsių tarimo klaidos fonologinių sutrikimų atveju, %

Didžioji dalis respondentų (62,50 %) pažymėjo, jog fonologinio sutrikimo atveju vaikai dažnai netaria priebalsių samplaikų. 55,00 % respondentų pažymėjo, jog vaikai minkština priebalsius. Panaši dalis respondentų (52,50 %) atsakė, kad fonologinių sutrikimų atveju vaikai kartais/retai netaria skardžiųjų priebalsių. Maža dalis (6,25 %) atsakė, kad niekada nepasitaiko burninių priebalsių tarimo klaidos.

6 pav. Dažniausiai pasireiškiančios garsų tarimo klaidos fonologinių sutrikimų atveju, %

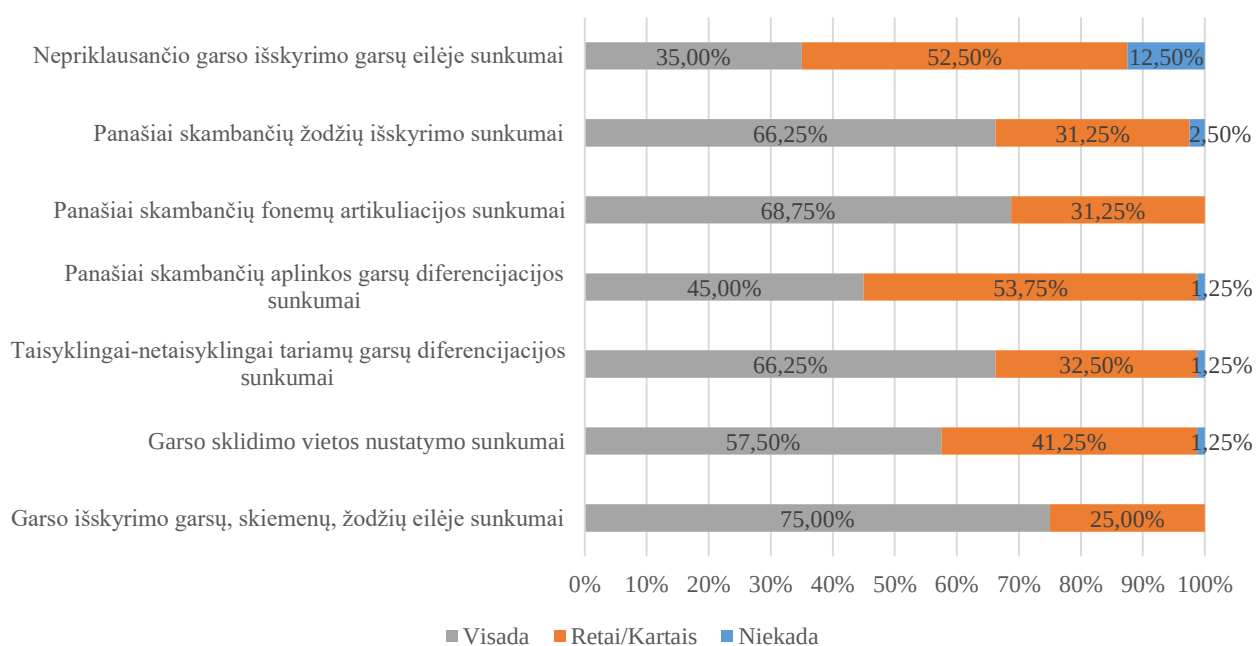
72,50 % respondentų pažymėjo, kad fonologinių sutrikimų atveju vaikai dažnai sudėtingesnius garsus keičia lengvesniais. Taip pat didžioji dalis respondentų (68,75 %) pažymi, kad vaikai praleidžia garsus, tariant iškraipo. Panaši dalis respondentų (52,50 %) atsakė, kad retai/kartais tardami garsus vaikai juos tęsia. 51,25 % respondentų pažymėjo, kad retai/kartais fonologinio sutrikimo atveju vyrauja nepastovios garsų tarimo klaidos, substitutai. Maža dalis (10,00 %) respondentų pažymėjo, kad fonologinio sutrikimo atveju niekada nepasitaiko užpakalinis garsų tarimas.

7 pav. Dažniausiai pasireiškiančios skiemeninės struktūros išlaikymo klaidos esant fonologiniams sutrikimams, %

Remiantis 7 paveiksle pateikta informacija, galima pasakyti, kad 72,50 % respondentų pažymėjo, jog ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių fonologinių sutrikimų atveju, visada pasireiškia sudėtingų garsų keitimas lengvesniais, ilgaskiemenių žodžių trumpinimas. Taip pat didelė dalis (61,25 %) respondentų pažymėjo, kad vyrauja nekirčiuoto skiemens praleidimai. 48,50 % respondentų atsakė, kad retai/kartais vaikai pakartoja pirmąjį skiemenį.

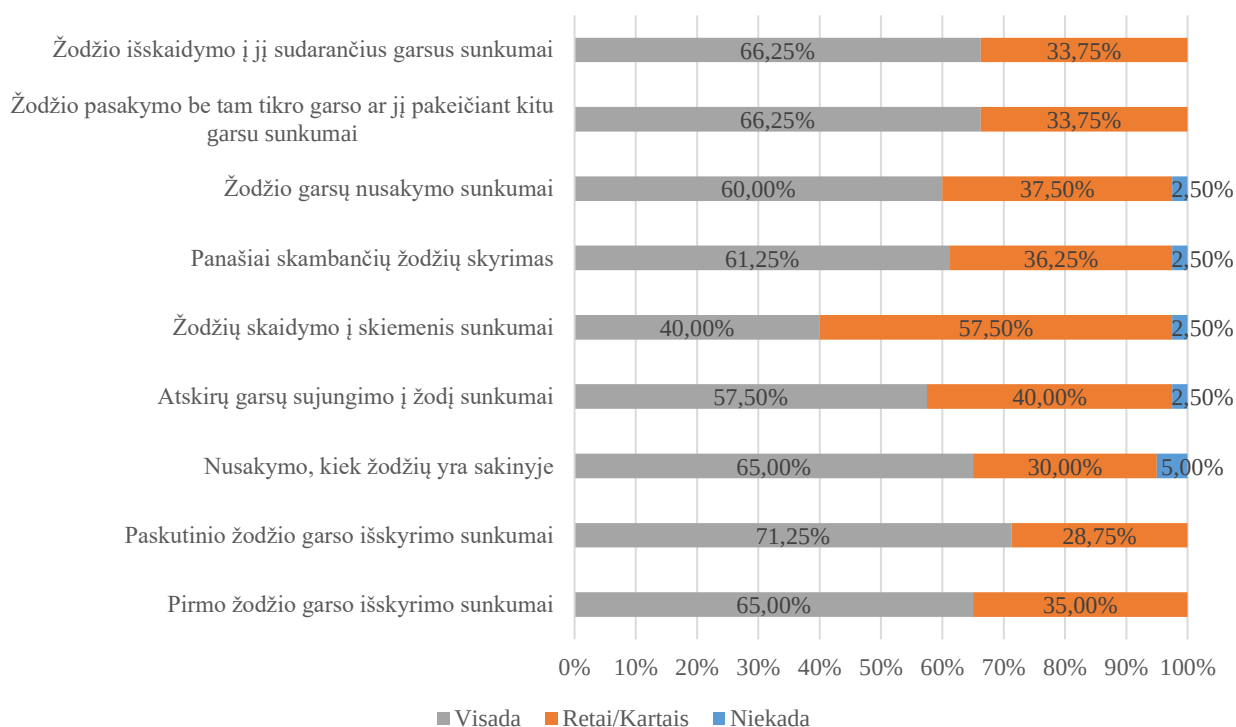
Siekiant išsiaiškinti logopedų nuomonę apie **foneminio suvokimo trūkumus**, buvo pateiktas klausimas apie tai, kokie foneminio suvokimo trūkumai, jų nuomone, dažniausiai pasireiškia ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinio sutrikimo atveju. Duomenys vaizduojami 8 paveiksle.

8 pav. Dažniausiai pasireiškiantys foneminio suvokimo trūkumai, esant fonologiniams sutrikimams, %

75% tyrime dalyvavusių respondentų teigia, kad jų praktikoje visada pasireiškia garso išskyrimo garsų, skiemenų, žodžių eilėje sunkumai. 68,75% apklaustųjų teigia, visada pasireiškia panašiai skambančių fonemų artikuliacijos sunkumai. Taip pat 66,25 % respondentų pažymėjo, kad visada pasireiškia panašiai skambančių žodžių išskyrimo sunkumai ir taisyklingai-netaisyklingai tariamų garsų diferenciacijos sunkumai. Dalis respondentų (53,75 %) atsakė, kad retai/kartais pasireiškia panašiai skambančių aplinkos garsų diferenciacijos sunkumai, 52,50 % apklaustųjų taip pat pažymėjo, jog retai/kartais pasireiškia nepriklausančio garso išskyrimo garsų eilėje sunkumai. Galima pastebėti, kad tiek šalies logopedai, tiek ir mokslinėje literatūroje yra išskiriami tie patys dažniausiai pasireiškiantys foneminio suvokimo trūkumai, esant fonologiniams sutrikimams.

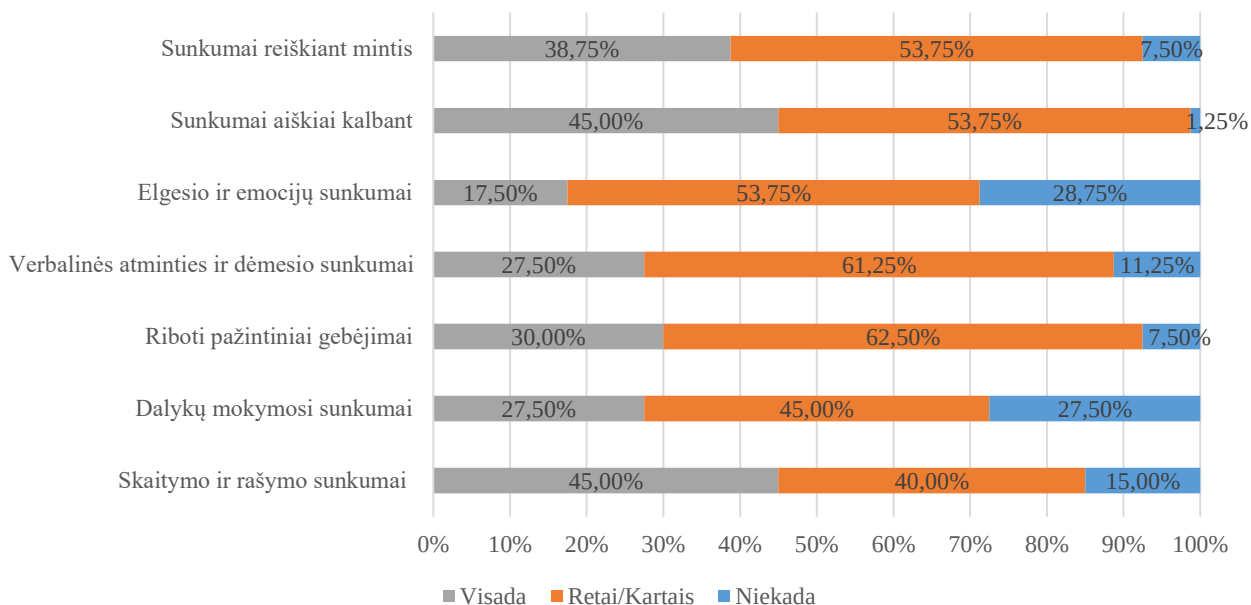
Respondentų buvo klausiama, kaip dažnai ikimokyklinio amžiaus vaikai, turintys fonologinių sutrikimų, patiria **garsinės analizės gebėjimų formavimosi sunkumus**. Gautus atsakymus iliustruoja žemiau pateiktas 9 paveikslas.

9 pav. Vaikų, turinčių fonologinių sutrikimų, dažniausiai patiriami garsinės analizės ir sintezės sunkumai, %

71,25% respondentų teigia, kad jų praktikoje fonologinių sutrikimų turintys vaikai visada susiduria su paskutinio žodžio garso išskyrimo sunkumais. 57,50 % - 66,25 % respondentų taip pat įvardijo kaip visada ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių fonologinių sutrikimų tarpe, pasireiškiančius ir šiuos garsinės analizės ir sintezės gebėjimų formavimosi sunkumus: žodžio išskaidymo į jį sudarančius garsus sunkumai, žodžio pasakymo be tam tikro garso ar jį pakeičiant kitu garsu sunkumai (66,25 %); nusakymo, kiek žodžių yra sakinyje sunkumai, pirmo žodžio garso išskyrimo sunkumai (65 %); panašiai skambančių žodžių skyrimo sunkumai (61,25 %); atskirų garsų sujungimo į žodį sunkumai (57,50%). Nors literatūroje vienas dažniausių pažymimų garsinės analizės-sintezės patiriamų sunkumų yra žodžio skaidymas skiemenimis, tačiau šalies logopedai (57,50 %) pažymi kaip retai/kartais pasireiškiantį sunkumą.

Siekiant išsiaiškinti vaikų patiriamus kitus ugdymosi sunkumus, respondentams buvo pateiktas klausimas apie tai, kokius **kitus ugdymosi sunkumus** patiria vaikai, turintys fonologinių sutrikimų. Atsakydami į šį klausimą logopedai galėjo pasirinkti jiems tinkančius atsakymus bei parašyti savo variantą. Gauti rezultatai pateikti 10 paveiksle.

10 pav. Kiti vaikų, turinčių fonologinių sutrikimų, patiriami ugdymosi sunkumai, %

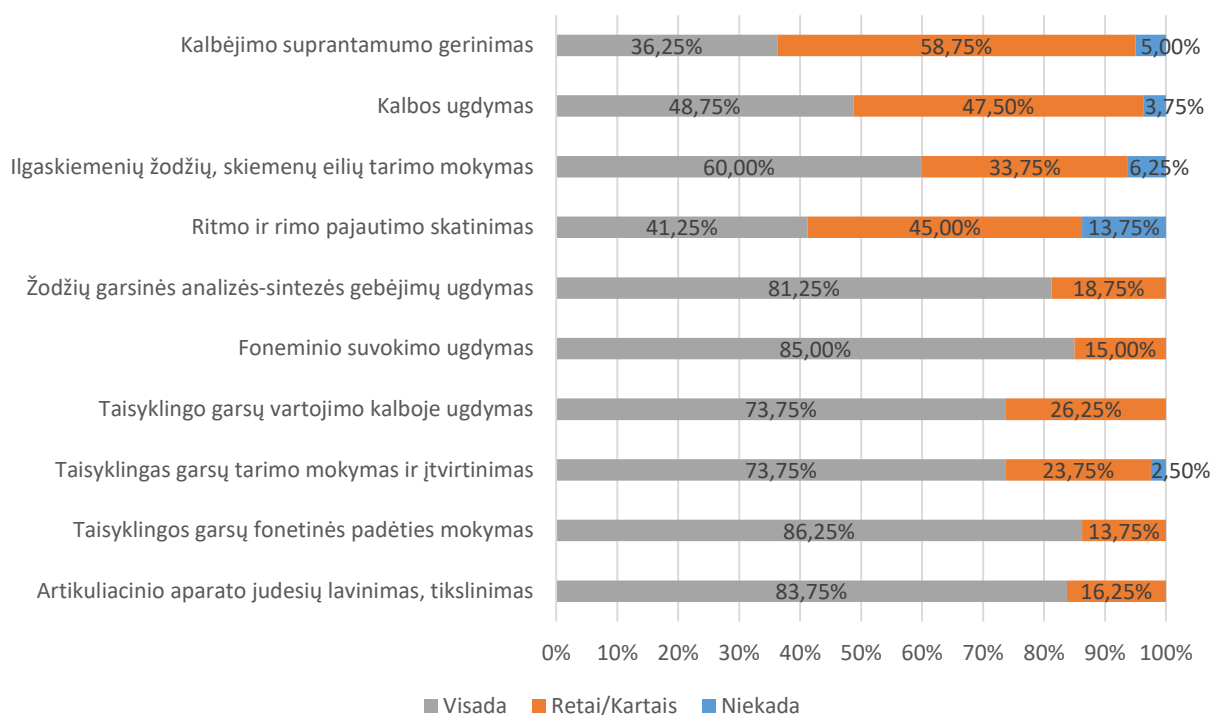
Remiantis 8 pav. pateikta informacija, galima pasakyti, kad 45 % logopedų atsakė, jog vaikai visada patiria sunkumų aiškiai kalbant bei skaitymo ir rašymo sunkumų. 50-60 % respondentų atsakė, kad retais/kartais pasireiškia riboti vaikų pažintiniai gebėjimai (62,50 %), patiriami verbalinės atminties ir dėmesio sunkumai (61,25 %), elgesio ir emocijų sunkumai bei sunkumai aiškiai kalbant, reiškiant mintis (53,75 %). Dalis respondentų (27,50 %) pažymėjo, jog fonologinių sutrikimų atvejus vaikai niekada nepatiria dalykų mokymosi sunkumų. Logopedai atsakant į klausimą apie tai, kokius kitus ugdymosi sunkumus patiria vaikai, turintys fonologinių sutrikimų, taip pat galėjo įrašyti ir savo atsakymų variantus. Logopedai įvardijo: *nepasitikėjimą, žemą savivertę, retais atvejais pasitaikantį prieštaraujančio neklusnumo elgesį, taip pat, jog vaiko žodynas dažnai būna platus, tačiau kalbėjimas nesuprantamas dėl garsų tarimo klaidų, skiemenų praleidinėjimo, žodžių supaprastinimo; bendravimo su bendraamžiais, mokymosi motyvacijos trūkumais*. Kaip teigia Kairienė, Daniutė (2015, p. 102), išanalizavusios užsienio autorių darbus, fonologinių sutrikimų turintys vaikai gali patirti sunkumų mokydamiis skaityti ir rašyti.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad logopedams dažniausiai darbo praktikoje pasitaiko dirbti su vaikais, turinčiais foneminę akustinę ir foneminę artikuliacinę dislalijas. Remiantis logopedų nuomone ir patirtimis, galima pasakyti, kad fonologinių sutrikimų turintys ikimokyklinio amžiaus vaikai dažniausiai patiria sunkumų tariant garsus, jiems pasireiškia artikuliacijos netikslumai, foneminio suvokimo trūkumai bei garsinės ir analizės gebėjimų trūkumai. Dėl vaikams būdingų artikuliacinio aparato judesių netikslumų, yra ribotas vaikų kalbėjimo suprantamumas. Taip pat logopedai pabrėžia, jog vaikai patiria pažintinių gebėjimų bei skaitymo ir rašymo sunkumų.

2.4. Logopedų taikomos logopedinės pagalbos kryptys ir strategijos fonologiniams sutrikimams įveikti

Šiame skyrelyje analizuojamos ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo logopedų, dalyvavusių tyrime, taikomos logopedinės pagalbos kryptys, siekiant įveikti fonologinius sutrikimus.

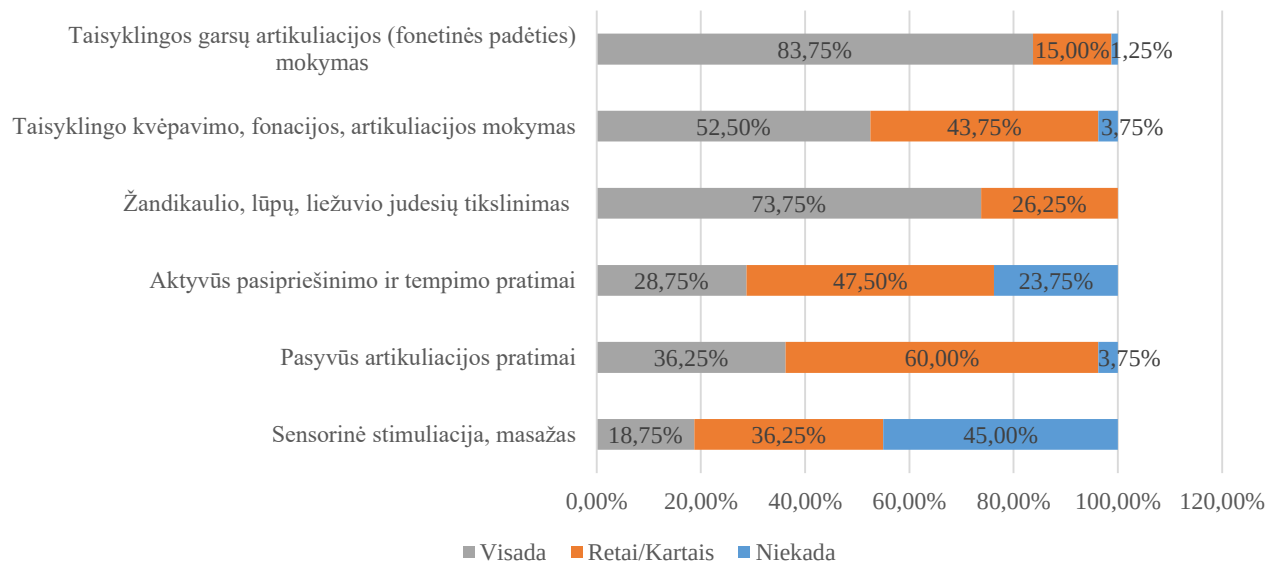
Respondentų buvo klausama, kaip dažnai jie skiria **dėmesį nurodytų sričių ugdymui**, teikiant pagalbą vaikams, turintiems fonologinių sutrikimų. Atsakymų duomenys pateikiami 11 paveiksle.

11 pav. Dažniausiai ugdomos sritys, esant fonologiniam sutrikimui, %

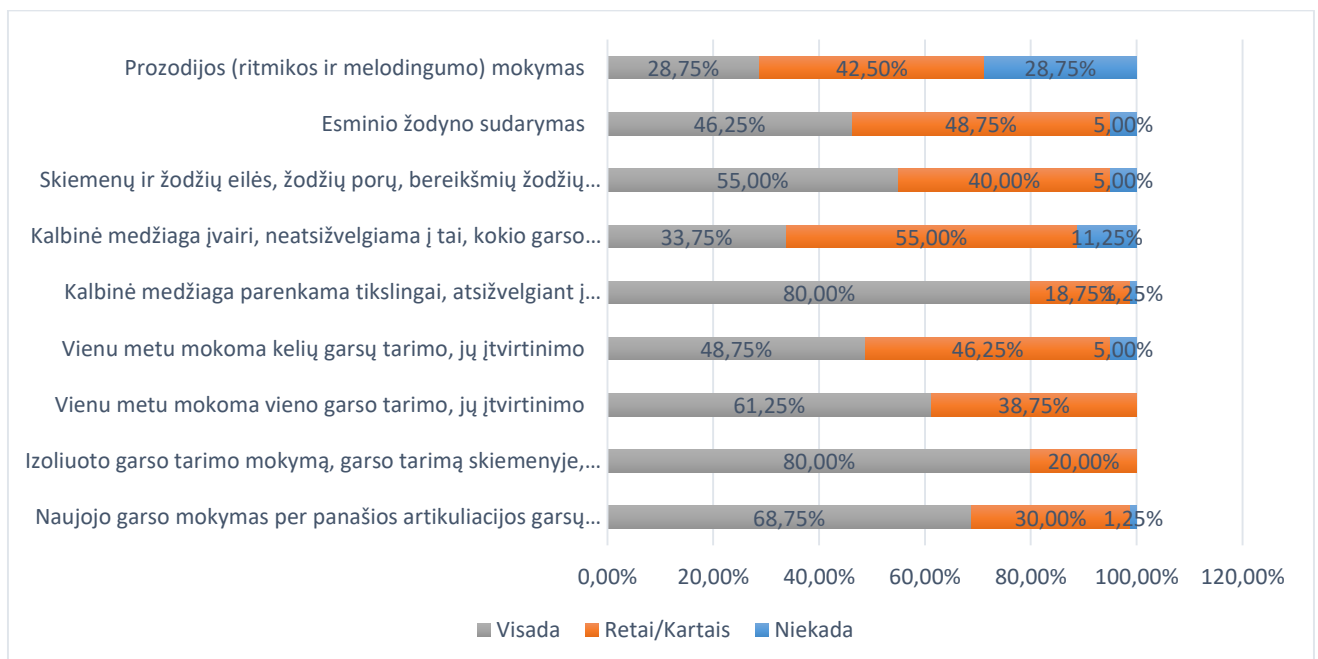
Iš 11 paveiksle pateiktos diagramos matoma, kad net 86,25 % respondentų, siekdami įveikti fonologinius sutrikimus moko vaikus taisyklingos garsų fonetinės padėties. 85% apklaustųjų teigia, kad visada ugdo foneminį suvokimą. Siekiant įveikti fonologinius sutrikimus svarbus artikuliacinio aparato judesių lavinimas, tai parodo, jog net 83,75 % apklaustųjų atsakė, jog visada ugdo šią sritį. 81,25 % respondentų teigia, kad visada ugdo žodžių garsinę analizę ir sintezę. 40-50 % respondentų įvardijo, kad retai/kartais skiria dėmesį kalbėjimo suprantamumui ugdyti (58,75 %), kalbos ugdymui (47,50 %), ritmo ir rimo pajautimo skatinimui (45 %).

Respondentų buvo paklausta, kokias **motorinio mokymosi grįstas strategijas** taiko, siekdami įveikti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinius sutrikimus. Atsakymai pateikti 12, 13 paveiksluose.

12 pav. Dažniausiai logopedų taikomos nekalbinės motoriniu mokymusi grįstos strategijos, siekiant įveikti fonologinius sutrikimus ikimokykliniame amžiuje, %

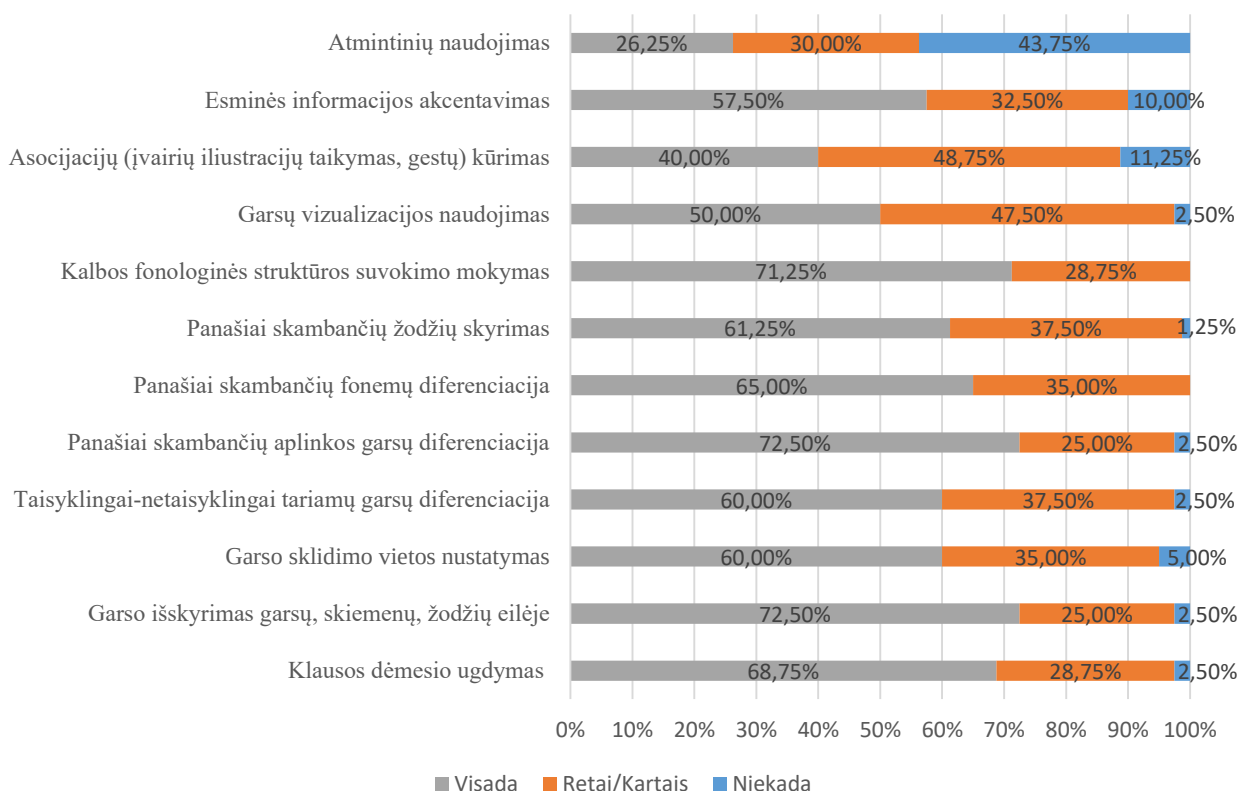
Logopedai siekdami įveikti fonologinius sutrikimus vaikus moko taisyklingos garsų artikuliacijos (fonetinės padėties) (83,75 %). Taip pat didelė dalis respondentų (73,75 %) atsakė, kad atlieka žandikaulio, lūpų, liežuvio judesių tikslinimo pratimus. Panaši dalis (60,00 %) respondentų taiko pasyviuos artikuliacijos pratimus. Nors sensorinė stimuliacija, masažas yra pažymimas kaip vienas iš metodų, kuris skatina judesių aktyvumą, tačiau 45,00 % respondentų pažymėjo, jog niekada netaiko šios strategijos.

13 pav. Dažniausiai logopedų taikomos kalbinės motoriniu mokymusi grįstos strategijos, siekiant įveikti fonologinius sutrikimus ikimokykliniame amžiuje, %

80 % respondentų atsakė, kad visada kalbinę medžiagą parenka tikslingai, atsižvelgiant į mokomą garsą bei moko izoliuoto garso tarimo, garso tarimo skiemenyje, žodyje ir sakinyje. 55,00 % respondentų pažymėjo, jog retai/kartais parenka įvairią kalbinę medžiagą, neatsižvelgiant į tai, kokio garso vaikas mokomas. Mažesnė dalis respondentų (28,75 %) atsakė, kad niekada netaiko prozodijos mokymo metodų.

Taip pat tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti apie tai, kaip dažnai logopedai taiko **kognityvinio-lingvistinio pobūdžio strategijas**, siekdami įveikti fonologinius sutrikimus. Atsakymus iliustruoja 14 paveikslas.

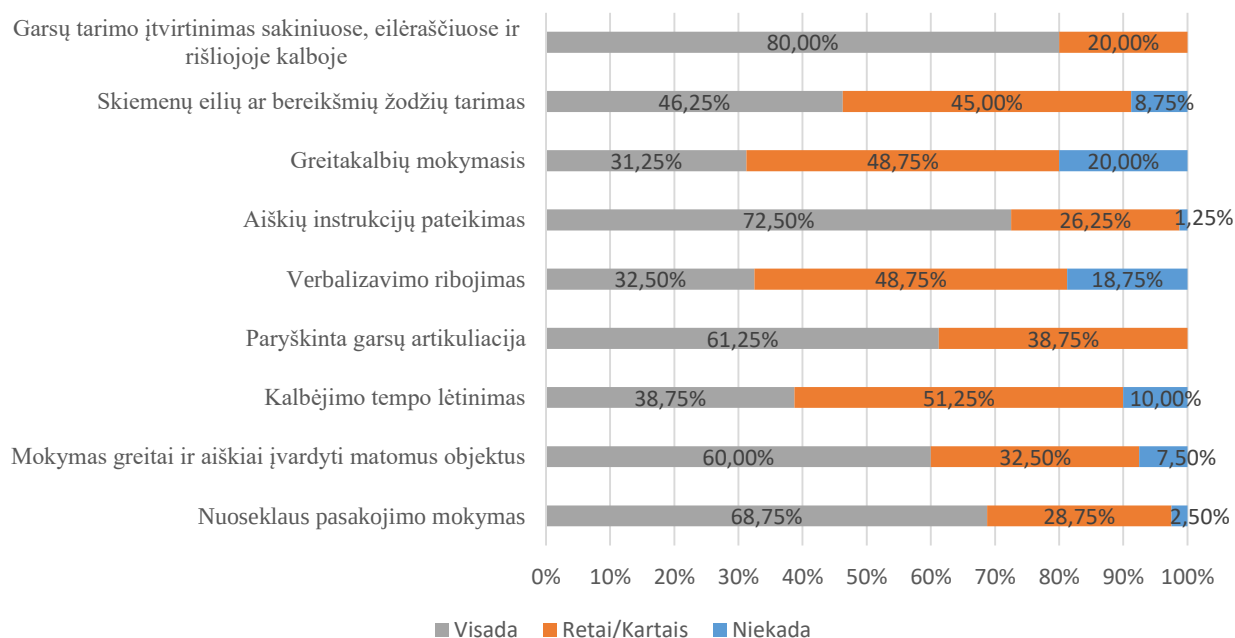

14 pav. Dažniausiai logopedų taikomos kognityvinio - lingvistinio požiūrio strategijos, siekiant įveikti fonologinius sutrikimus ikimokykliniame amžiuje, %

Virš 70 % respondentų įvardijo, kad visada taiko garso išskyrimo garsų, skiemenų, žodžių eilėje ir panašiai skambančių aplinkos garsų fonemų diferenciacijos strategiją (72,50 %), kalbos fonologinės struktūros suvokimo mokymo strategiją (71,25 %). 60-70 % respondentų taip pat įvardijo ir klausos dėmesio ugdymą (68,75 %), panašiai skambančių fonemų diferencijavimą (65 %), panašiai skambančių žodžių skyrimą (61,25 %), taisyklingai-netaisyklingai tariamų garsų diferenciaciją, garso sklidimo vietos nustatymą (60 %) kaip visada taikomus metodus. 48,75 % respondentų pažymėjo, jog retai/kartais kuria ir taiko įvairias asociacijas ir 47,50 % respondentų pažymi, jog retai/kartais

naudoja garsų vizualizaciją. Nemaža dalis respondentų (43,75 %) teigia, kad niekada netaiko ir nenaudoja atmintinių, siekiant įveikti fonologinį sutrikimą.

Respondentų buvo klausiama, kaip dažnai jie taiko pateiktas strategijas, siekdami **optimizuoti kalbėjimo suprantamumą**. Respondentams buvo pateikiami atsakymų variantai, taip pat buvo galima įrašyti savo variantą. Duomenys pateikiami 15 paveiksle.

15 pav. Dažniausiai taikomos strategijos siekiant optimizuoti kalbėjimo suprantamumą, %

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais matoma, kad 80% respondentų, kaip taikomą strategiją renkasi garsų tarimo įtvirtinimą sakiniuose, eilėraščiuose ir rišlijoje kalboje. 72,50% respondentų, siekdami optimizuoti kalbėjimo suprantamumą, pateikia aiškias instrukcijas vaikams, 68,75% respondentų taiko nuoseklaus pasakojimo mokymo strategiją. Dalis respondentų (51,25 %) pažymi, kad retai/kartais taiko kalbėjimo tempo lėtinimo strategiją. Panaši dalis respondentų (48,75 %) retai/kartais taiko greitakalbių mokymosi strategiją ir verbalizavimo ribojimo strategiją. Logopedai, atsakydami į klausimą apie tai, kokias strategijas taiko siekiant optimizuoti kalbėjimo suprantamumą, taip pat galėjo įrašyti savo variantą. Logopedai įvardijo: *kartojimo pratimus, nuoseklų ugdymą, tėvų įtraukimą; garsų įtvirtinimą, panaudojant savo sukurtus tikslinius edukacinius ir IKT žaidimus*.

Respondentams buvo užduotas atviras klausimas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti logopedų praktines rekomendacijas, siekiant įveikti fonologinius sutrikimus. Logopedų atsakymai pateikiami 2 lentelėje.

Logopedų rekomendacijos siekiant įveikti fonologinius sutrikimus

Kategorija	Subkategorija	N	%
Užduočių pateikimo rekomendacijos	Kartojimo pratybos/esminės informacijos kartojimas	31	38,75
	Aiškių taisyklių, instrukcijų pateikimas vaikui	19	23,75
	Užduočių pateikimas sunkėjančia tvarka	6	7,5
	Užduočių parinkimas, atsižvelgiant į vaiko patiriamus sunkumus, turimus gebėjimus	5	6,25
	Nuoseklumo laikymasis	4	5
	Vaiko motyvavimas, skatinimas	3	3,75
	Asociacijų kūrimas	3	3,75
Taikomos priemonės	Įvairinti taikomas priemones	12	15
	Naudoti iliustracijas	4	5
	Naudoti atmintines	2	2,5
	Taikyti inovatyvios priemonės	1	1,25
Rekomenduojamos lavinamos sritys	Foneminio suvokimo lavinimas	3	3,75
	Artikuliacinių pratimų atlikimas	3	3,75
	Taisyklingas pirmojo garso tarimo mokymas	2	2,5
	Garsinės analizės ir sintezės lavinimas	2	2,5
	Paryškinta garsų artikuliacija	2	2,5
	Žodyno plėtojimas	1	1,25
	Garsų diferenciacijos mokymas	6	7,5
Kitos rekomendacijos	Bendradarbiavimas su tėvais ir pedagogais	8	10
	Individualios pratybos	2	2,5
	Logopedo kvalifikacijos kelimas, žinių tobulinimas	1	1,25

Iš pateiktos 2 lentelės matyti, jog 38,75 % respondentų, kaip vieną pagrindinių rekomendacijų pažymi kartojimo pratybas/esminės informacijos kartojimą. 23,75 % respondentų pažymi, kad svarbu aiškiai pateikti taisykles, instrukcijas. 15 % respondentų mano, kad svarbu yra priemonių įvairovė, siekiant įveikti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinius sutrikimus. Tyrime dalyvavę respondentai mano, kad taip pat svarbu kelti logopedo kvalifikaciją, tobulinti jų žinias (1,25%), taikyti inovatyvias priemones (1,25 %) siekiant įveikti fonologinius sutrikimus.

Logopedų taip pat buvo prašoma įvardinti sunkumus, su kuriais susiduria siekiant įveikti fonologinius sutrikimus. Logopedų atsakymai pateikiami 3 lentelėje.

Logopedų patiriami sunkumai, siekiant įveikti fonologinius sutrikimus

Kategorija	Subkategorija	N	%
Vaiko patiriami sunkumai	Papildomi vaikų sutrikimai (dvikalbystė, elgesio ir emocijų sutrikimai)	11	13,75
	Motyvacijos trūkumas	3	3,75
	Trumpas susikaupimo laikas	2	2,5
	Vaiko nedrąsumas	2	2,5
Žinių, priemonių trūkumas	Priemonių trūkumas	30	37,5
	Logopedų žinių trūkumas	1	1,25

	Metodikų, fonologinio suvokimo trūkumams įveikti	1	1,25
Kiti patiriami sunkumai	Bendradarbiavimo stoka	31	38,75
	Trumpas užsiėmimų laikas	12	15
	Didelis vaikų skaičius, kuriems teikiama logopedinė pagalba	9	11,25

Logopedai, atsakydami su kokiais sunkumais susiduria, siekiant įveikti fonologinius sutrikimus, pažymi (38,75 % respondentų), kad dažniausiai susiduria su bendradarbiavimo stoka. 37,5 % respondentų atsakė, kad vienas iš dažniausių sunkumų yra priemonių trūkumas. 15 % respondentų įvardijo, kad dar vienas iš sunkumų yra trumpas užsiėmimų laikas. Maža dalis respondentų (1,25 %) įvardijo, kad trūksta žinių ir metodikų įveikiant fonologinius sutrikimus.

Remiantis tyrimo rezultatais, galima pasakyti, kad logopedai, siekdami įveikti fonologinius sutrikimus, taiko įvairias strategijas ir ugdo įvairias vaikų sritis. Dažniausiai yra mokoma taisyklingos garsų fonetinės padėties, lavinami artikuliacinio aparato judesiai. Respondentai, remdamiesi savo patirtimi, pateikė rekomendacijas, kurios padeda įveikti fonologinius sutrikimus. Jie teigia, kad kartojimo pratybos/esminės informacijos kartojimas, aiškių taisyklių, instrukcijų pateikimas vaikui, priemonių įvairovė, bendradarbiavimas su tėvais ir pedagogais užtikrina fonologinio sutrikimo įveikimą. Nepaisant to, logopedai pabrėžia, jog dėl bendradarbiavimo stokos, priemonių trūkumo, trumpų užsiėmimo laikų, susiduriama su sunkumais, siekiant įveikti fonologinius vaikų sutrikimus.

Išvados

1. Lietuvos ir užsienio mokslinėje literatūroje fonologiniai sutrikimai turi skirtingas sampratas. Lietuvoje autoriai fonologiniams sutrikimams priskiria foneminę artikuliacinę dislaliją, foneminę akustinę dislaliją, dizartriją ir organinį hipernosinumą. Užsienio autorių literatūroje fonologiniai sutrikimai yra išskiriami į šiuos tipus: suletėjusi fonologinė raida, pastovus fonologinis sutrikimas, nepastovus fonologinis sutrikimas. Fonologiniai sutrikimų atvejų vaikų artikuliacija būna netiksli, netaisyklingai taria įvairius kalbos garsus, patiria fonologinio suvokimo trūkumų. Autoriai pažymi, jog fonologinių sutrikimų atveju vaikai taip pat patiria garsinės analizės ir sintezės formavimosi sunkumų, kalbėjimo suprantamumo sunkumų. Dėl nepakankamų foneminio suvokimo gebėjimų vaikai ateityje gali patirti ir specifinius mokymosi sunkumus. Atlikus literatūros ir mokslinių šaltinių analizę matyti, jog fonologiniai sutrikimai turi dvi pagrindines įveikimo kryptis: motoriniu mokymusi grįstas požiūris, kuris orientuotas į artikuliacijos tikslinimą ir garsų tarimo mokymą ir lingvistinis-kognityvinis požiūris, kuris apima fonologinio suvokimo ugdymą.
2. Anketinės apklausos metodu atskleista logopedų patirtis, kuri rodo, kad tarp fonologinių sutrikimų ikimokykliniame vaikų amžiuje vyrauja foneminė akustinė ir foneminė artikuliacinė dislalijos. Remiantis šalies logopedų patirtimi išskiriami pagrindiniai fonologinio sutrikimo požymiai: dažniausiai pasitaiko tipinės garsų tarimo klaidos, artikuliacijos netikslumai, foneminio suvokimo trūkumai bei garsinės analizės ir sintezės gebėjimų trūkumai. Fonologinių sutrikimų turintys vaikai dažnai netaisyklingai taria priebalsius, netaria jų samplaikose, juos minkština. Taip pat garsai dažnai yra iškraipomi, praleidžiami, sudėtingesni garsai keičiami lengvesniais. Logopedai išskiria dažniausiai pasireiškiančius foneminio suvokimo trūkumus, tokius kaip garso išskyrimo garsų, skiemenų, žodžių eilėje, panašiai skambančių fonemų artikuliacijos trūkumai. Atlikus anketinę apklausą išryškėjo logopedų nuomonė apie dažniausiai pasitaikančius garsinės analizės-sintezės patiriamus sunkumus. Vaikai patiria sunkumų išskiriant paskutinį žodžio garsą, žodžio skaidymo į jį sudarančius garsus sunkumai, žodžio pasakymo be tam tikro garso sunkumai.
3. Dauguma respondentų teigė, kad siekiant įveikti vaikų fonologinius sutrikimus lavina artikuliacinį aparatą, moko taisyklingos garsų fonetinės padėties, ugdo foneminį suvokimą. Logopedai pažymėjo, jog savo praktikoje dažnai taiko taisyklingos garsų artikuliacijos padėties mokymo metodus bei žandikaulio, lūpų, liežuvio judesių tikslinimo metodus. Pažymėtina, kad logopedai dažniau taiko nekalbines oralinės motorikos lavinimo užduotis, nei kalbėjimu grįstas strategijas. Taip pat siekiant įveikti fonologinius sutrikimus vienu metu moko vieno garso tarimo, jo įtvirtinimo. Atlikus anketinę apklausą matyti, jog logopedai dažnai taiko kognityvinio-lingvistinio požiūrio strategijas, tokias kaip garso išskyrimo garsų, skiemenų, žodžių eilėje, panašiai

skambančių aplinkos garsų diferenciaciją bei kalbos fonologinės struktūros suvokimo mokymo. Siekiant optimizuoti kalėjimo suprantamumą šalies logopedai moko garsų tarimo įtvirtinimo sakiniuose, eilėraščiuose ir rišliojoje kalboje.

Literatūra

1. Alsaad, M., McCabe, P., Purcell, A. (2019). The application of the maximal opposition therapy approach to an Arabic-speaking child. *Journal of communication disorders*, 81, 105913.
https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0021992418301187?casa_token=h5olNsew8a8AAAAA:iZZYAIz7NLoRS98QsR9zKx0fHERH6LNFrDZXqUWvWAFDLjK_5OYshz4EzIbZrQsC33_J-4M9gP0
2. American Speech-Language-Hearing Association. (2017). Speech sound disorders: articulation and phonology. *Practice Portal*. nd. https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/articulation-and-phonology/#collapse_9
3. Bendorienė, A., (2005). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.
4. Bowen, C. (2009). *Children's speech sound disorders*. Oxford: Wiley-Blackwell, 293.
5. Ceron, M. I., Pagliarin, K. C., & Keske-Soares, M. (2013). Advances in the treatment of children with phonological disorders. *International archives of otorhinolaryngology*, 17(2).
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4423316/>
6. Daniels, R. E., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas. Specialiųjų poreikių vaikų integravimas*. Vilnius: Gimtasis žodis, 175.
7. Daugirdienė, I., Misevičiūtė, V. (2003). *Kalbos ir komunikacijos korekcija. Vaikų raidos sutrikimai*, 294, 297.
8. Denikytė, S., Mamonienė, Z., Musteikienė, G. (2010). *Saulutė*. Šiauliai: Liucilijus, 5.
9. Duranovic, M., Huseinbasic, M., Tinjak, S. (2012). Development of Phonological Awareness and Letter Knowledge in Bosnian Preschool Children. *International Journal of Linguistics*, Vol. 4, No. 2, 19.
https://www.researchgate.net/publication/267365654_Development_of_Phonological_Awareness_and_Letter_Knowledge_in_Bosnian_Preschool_Children
10. Enderby, P. (2013). Disorders of communication: dysarthria. *Handbook of Clinical Neurology*, Vol. 110, p. 273.
https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780444529015000228?casa_token=dq5ul7690hsAAAAA:yspGWYJvIyRmEctpGqNzsPvAA6Rs7S1CVLk8T5upYBq8v7WIZ444-k42fDfd9rtN9wrFBMcKng
11. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa, 20, 53, 67, 116.
12. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimų. A. Ambrukaitis (Sud.). *Specialiojo ugdymo pagrindai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 301.

13. Garšvienė, A., Strelkovienė, N. (2008). Vidutinės dizartrijos simptomatikos įvertinimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4(20), 116.
14. Gedutienė, R. (2010). Fonologinio supratimo koncepcija pedagoginėje psichologijoje. *Psichologija*, Nr. 41, 8 <https://www.journals.vu.lt/psichologija/article/view/2582/1803>
15. Hesketh, A., Adams, C., Nightingale, C., Hall, R. (2000). Phonological awareness therapy and articulatory training approaches for children with phonological disorders: A comparative outcome study. *International journal of language & communication disorders*, 35(3), 337-354.
16. Kairienė, D. (2015). *Vaikų kalbėjimo ir kalbos vertinimas, sutrikimų diferencijavimas ir identifikavimas*. https://www.logopeduasociacija.lt/images/6_priedas_Metodinis_leidinys.compressed_1_1.pdf
17. Kairienė, D. (2017). Motoriniu mokymu(si) grįstas požiūris ir strategijos, įveikiant vaikų artikuliacijos sutrikimus. *Specialusis ugdymas*, 1(36).
18. Kairienė, D., Daniutė, S. (2015). Kognityvinės lingvistinės kilmės vaikų garsų tarimo sutrikimų apibrėptys, identifikavimas ir diferencinės charakteristikos. *Specialusis ugdymas*, 2(33), 93, 96.
19. Kent, R. D., Miolo, G., & Bloedel, S. (1994). The intelligibility of children's speech: A review of evaluation procedures. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 3(2), 82. https://www.researchgate.net/profile/Raymond-Kent-2/publication/273037822_The_Intelligibility_of_Children%27s_Speech/links/5ae5eb56aca272ba5080e983/The-Intelligibility-of-Childrens-Speech.pdf
20. Koch, C. (2019). *Clinical managment of speech sound disorders: a case-based approach*. USA: Jones&Bartlett learning, 20-21.
21. Makauskienė, V., Kairienė, D. (2016). *CPLOL susirinkimas Breukelen, Olandijoje*. <http://logopedaslpc.lt/cplol-susirinkimas-breukelen-olandijoje/>
22. McCauley, R. J., Strand, E., Lof, G. L., Schooling, T., & Frymark, T. (2009). Evidence-based systematic review: Effects of nonspeech oral motor exercises on speech. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 344.
23. Myers, D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 342.
24. Mortimer, J., Rvachew, S. (2008). Morphosyntax and Phonological Awareness in Children with Speech Sound Disorders. *Learning, Skill Acquisition, Reading, and Dyslexia*, 1145, 275.
25. Reid, J., Donaldson, M. L., Howell, J., Dean, E. C., Grieve, R. (1996). *13 The Effectiveness of Therapy for Child Phonological Disorder: The Metaphon Approach*. *Child language*, 165. <https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=n->

[xUrbWWatsC&oi=fnd&pg=PA165&dq=metaphon+therapy&ots=i9wCVSoztB&sig=cTd065p4Qhlzoz7raXHaTSqLhgc&redir_esc=y#v=onepage&q=metaphon%20therapy&f=false](https://www.researchgate.net/publication/316516516_Metaphon_Therapy_for_Children_with_Speech_Sound_Disorders)

26. Ruscello, D. M. (2008). *Nonspeech oral motor treatment issues related to children with developmental speech sound disorders*, 380.
27. Schuele, C. M., & Boudreau, D. (2008). *Phonological awareness intervention: Beyond the basics*, 9. <https://www.caligrafix.cl/files/investigaciones/Phonological-Awareness-Intervention-Beyond-the-Basics-Melanie-Schuele-Donna-Boudreau.pdf>
28. Stackhouse, J., Wells, B., Pascoe, M., Rees, R. (2002). *From Phonological Therapy to Phonological Awareness. Seminars in Speech and Language*, 27.
29. Stonkus, S. (2002). *Aiškinamasis žodynas. Angliški, vokiški, rusiški terminų atitikmenys. Būtiniausias žinios. Lietuvos kultūros akademija. Kaunas: LKKA.*
30. Vaitkevičiūtė, V. (2007). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
31. Vilkienė, S., Novogrodskienė, E., Verpečinskienė, V. (2014). *Garsų tarimo mokymas*. Klaipėda: Eglė. 74-75.
32. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija. Integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai, 179.

Summary

The bachelor's thesis analyses the approaches and strategies of speech and language therapy in treatment of phonological disorders in pre-school age children.

The object of the research - directions of speech therapy in overcoming phonological disorders of preschool children.

The aim of the research - based on the experience and opinions of the country's speech therapists, to reveal the directions of overcoming phonological disorders in preschool children.

Research methods - analysis of scientific literature and quantitative method – questionnaire survey.

The study involved 80 pre-school speech therapists. The aim of the questionnaire survey was to find out the possibilities of overcoming phonological disorders in preschool children.

The main conclusions

1. The questionnaire method revealed the experience of speech therapists, which shows that phonological acoustic and phonemic articulatory dyslalia predominate among phonological disorders in preschool children. Based on the experience of speech therapists in the country, the main signs of phonological disturbance are distinguished: typical sound pronunciation errors, inaccuracies in articulation, deficiencies in phonemic perception, and deficiencies in sound analysis and synthesis are the most common. Children with phonological disorders often pronounce consonants incorrectly, do not say in their mixes, soften them. Also, sounds are often distorted, skipped, and more complex sounds are replaced by lighter ones. Speech therapists single out the most common deficiencies in phonemic comprehension, such as deficiencies in the articulation of sounds, syllables, words in a sequence of similarly sounding phonemes. The questionnaire survey revealed the opinion of speech therapists about the most common difficulties encountered in sound analysis-synthesis. Children have difficulty distinguishing the last sound of a word, the difficulty of breaking down a word into the sounds that make it up, the difficulty of saying a word without a certain sound.
2. The majority of respondents stated that in order to overcome children's phonological disorders, they develop an articulation apparatus, teach the correct phonetic position of sounds, and develop phonemic perception. Speech therapists noted that in their practice they often use methods of teaching the correct position of sound articulation and methods of correcting the movements of the jaw, lips and tongue. It should be noted that speech therapists are more likely to use nonverbal oral motor skills training tasks than speech-based strategies. Also, in order to overcome phonological disorders, simultaneously teaches the pronunciation of one sound, its consolidation. The questionnaire survey shows that speech therapists often use strategies of cognitive-linguistic approach, such as sound differentiation of sounds, syllables, words in a row, differentiation of similar-sounding ambient sounds, and teaching the perception of the phonological structure of language. To optimize prison intelligibility, the country's speech therapists teach sound pronunciation in embedded sentences, poems, and cohesive language.

Key words: phonological disorders, speech therapy assistance goals, preschool age.

Anketa ikimokyklinio ugdymo logopedams

Aš, studijų programos *Specialioji pedagogika ir logopedija* IV kursto studentė, Augustė Zaurakaitė maloniai prašau atsakyti į mano parengtos anketos *Logopedinės pagalbos kryptys įveikiant fonologinius sutrikimus ikimokykliniame amžiuje* klausimus. Tyrimo tikslas - išsiaiškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinių sutrikimų įveikimo galimybes. Apklausą yra anoniminė, nepateikite jokių duomenų, kurie leistų Jus identifikuoti kaip konkretų asmenį. Apklausoje dalyvauja visi logopedai, kurie dirba ikimokyklinėse ugdymo įstaigose su vaikais, kurie turi fonologinių kalbos sutrikimų. Apklausos rezultatai bus apibendrinti, laikantis anonimiškumo ir konfidencialumo principų.

Jei sutinkate dalyvauti apklausoje, pažymėkite atsakymus, tiksliausiai atitinkančius Jūsų nuomonę. Šios anketos rezultatai viešai nepublikuojami. Gauti tyrimo duomenys išlaikant visą respondentų anonimiškumą ir duomenų saugumą, bus naudojami tik *Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Specialiosios pedagogikos ir logopedijos* bakalauro baigiamojo tyrimo tikslams.

Šios anketos rezultatai viešai nepublikuojami.

1. Jūsų lytis:

- ☐ Moteris
- ☐ Vyras

2. Jūsų kvalifikacinė kategorija:

- ☐ Logopedas
- ☐ Vyr. logopedas
- ☐ Logopedas ekspertas
- ☐ Logopedas metodininkas

3. Jūsų pedagoginio darbo stažas:

- ☐ Iki 5 m.
- ☐ 5-15 m.
- ☐ 16-25 m.
- ☐ 25 m. ir daugiau

4. Jūsų darbovietė:

- ☐ Ikimokyklinio ugdymo įstaiga
- ☐ Sveikatos priežiūros įstaiga
- ☐ Psichologinė-pedagoginė tarnybas

- Privati veikla
- Kita
- (įrašyti).....

5. Kokią dalį vaikų, kuriems teikiate logopedinę pagalbą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje sudaro vaikai, turintys fonologinių sutrikimų:

- Maža dalis - iki 25% visų vaikų, kuriems teikiu pagalbą
- Didelė dalis – 26-74% visų vaikų, kuriems teikiu pagalbą
- Labai didelė dalis – nuo 75-100% visų vaikų, kuriems teikiu pagalbą

6. Kaip dažnai šie sutrikimai pasireiškia fonologinio sutrikimo lygmeniu Jūsų praktikoje:

Sutrikimai	Visada	Retai/kartais	Niekada
Foneminė artikuliacinė dislalija			
Foneminė akustinė dislalija			
Hiper/hipotoninė dizartrijs			
Organinis hipernosinumas			

7. Remdamiesi savo patirtimi, pažymėkite kaip dažnai, Jūsų nuomone, šie požymiai pasireiškia fonologinio sutrikimo atveju:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
Artikuliacijos netikslumai (pvz., sunkiai taria kelis priebalsius esančius šalia, keičia arba suvienodina priebalsius)			
Tipinės garsų tarimo klaidos (pvz., garsų praleidimas, painiojimas, keitimas iškraipymas)			
Netipinės garsų tarimo klaidos (pvz., nekirčiuoto skiemens praleidimai, pirmo skiemens pakartojimai, tariamų garsų tęsimai, paskutinio priebalsio praleidimas ir pan.)			
Foneminio suvokimo trūkumai (pvz., sunkiai atpažįsta ir diferencijuoja panašiai skambančius garsus ir pan.)			
Garsinės analizės-sintezės gebėjimų trūkumai (neskiria pirmo, paskutinio žodžio garso, sunku jungti garsus į žodį, skaidyti žodį skiemenimis)			
Sunkiai suprantamas kalbėjimas (pvz., greitas kalbėjimo tempas, neaiškus kalbėjimas netaisyklingai tariami garsai)			
Ugdymosi sunkumai (pvz. skaitymo ar rašymo sunkumai)			
Smulkiosios motorikos trūkumai (pvz. netikslūs pirštų judesiai, sutrikusi koordinacija)			
Kalbos trūkumai (pvz. neišplėtota, netaisyklinga kalba)			

8. Remdamiesi savo patirtimi pažymėkite, kokie kalbėjimo motorikos ypatumai pasireiškia vaikams, turintiems fonologinių sutrikimų:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
Netikslūs artikuliacinio aparato judesiai			
Kvėpavimo trūkumai			
Fonacijos trūkumai			
Rezonavimo trūkumai			
Prozodijos trūkumai			
Ribotas kalbėjimo suprantamumas (neaiški artikuliacija)			

9. Kokios, Jūsų nuomone, garsų tarimo klaidos dažniausiai pasireiškia ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinio sutrikimo atveju:

	Visada	Retai/Kartais	Niekada
Nekirčiuoto skiemens praleidimai			
Pakartojimas pirmo skiemens			
Tariamų garsų tęsimas			
Priebalsių samplaikų netarimas			
Paskutinio priebalsio praleidimas			
Priešakinis garsų tarimas, [k], [g] garsų keitimas į [t], [d]			
Užpakalinis garsų tarimas, [t], [d] garsų keitimas į [k] ir [g]			
Sudėtingesnių garsų keitimas lengvesniais			
Garsų praleidimas			
Garsų tarimo iškraipymas			
Priebalsių suskardinimas			
Ilgaskiemenių žodžių trumpinimas			
Pastovios garsų tarimo klaidos, substitutai			
Nepastovios garsų tarimo klaidos, substitutai			
Gausios garsų vartojimo klaidos			
Priebalsių minkštinimas			
Skardžiųjų priebalsių netarimas			
Priebalsių samplaikų neištarimas			
Nepastovios, nenusipėjamos garsų, žodžių tarimo klaidos (garsų, skiemenų, žodžių praleidimas, sukeitimas vietomis, įterpimas, pakartojimas)			
Priebalsių ir balsių tarimo trūkumai			
Akustiškai panašių garsų painiojimas			
Burninių priebalsių (ypač sprogstamųjų, pučiamųjų garsų ir afrikatų tarimo klaidos)			

10. Kokie foneminio suvokimo trūkumai, Jūsų nuomone, dažniausiai pasireiškia ikimokyklinio amžiaus vaikų fonologinio sutrikimo atveju:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
--	--------	---------------	---------

Garso išskyrimo garsų, skiemenų, žodžių eilėje sunkumai			
Garso sklidimo vietos nustatymo sunkumai			
Taisyklingai-netaisyklingai tariamų garsų diferencijacijos sunkumai			
Panašiai skambančių aplinkos garsų diferencijacijos sunkumai			
Panašiai skambančių fonemų artikuliacijos sunkumai			
Panašiai skambančių žodžių išskyrimo sunkumai			
Nepriklausančio garso išskyrimo garsų eilėje sunkumai			

11. Kaip dažnai ikimokyklinio amžiaus vaikai, turintys fonologinį sutrikimą, patiria šiuos garsinės analizės sintezės gebėjimų formavimosi sunkumus:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
Pirmo žodžio garso išskyrimo sunkumai			
Paskutinio žodžio garso išskyrimo sunkumai			
Nusakymo, kiek žodžių yra sakinyje			
Atskirų garsų sujungimo į žodį sunkumai			
Žodžių skaidymo į skiemenis sunkumai			
Panašiai skambančių žodžių skyrimas			
Žodžio garsų nusakymo sunkumai			
Žodžio pasakymo be tam tikro garso ar jį pakeičiant kitu garsu sunkumai			
Žodžio išskaidymo į jį sudarančius garsus sunkumai			

12. Kokius kitus ugdymosi sunkumus, Jūsų nuomone, patiria vaikai, turintys fonologinių sutrikimų:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
Skaitymo ir rašymo sunkumai			
Dalykų mokymosi sunkumai			
Riboti pažintiniai gebėjimai			
Verbalinės atminties ir dėmesio sunkumai			
Elgesio ir emocijų sunkumai			
Sunkumai aiškiai kalbant			
Sunkumai reiškiant mintis			
Kita (įrašykite)			

13. Kaip dažnai skirate dėmesį šioms sritims ugdyti, teikdami pagalbą vaikams, turintiems fonologinių sutrikimų:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
Artikuliacinio aparato judesių lavinimas, tikslinimas			
Taisyklingos garsų fonetinės padėties mokymas			
Taisyklingas garsų tarimo mokymas ir įtvirtinimas			
Taisyklingo garsų vartojimo kalboje ugdymas			

Foneminio suvokimo ugdymas			
Žodžių garsinės analizės-sintezės gebėjimų ugdymas			
Ritmo ir rimo pajautimo skatinimas			
Ilgaskiemenių žodžių, skeimenų eilių tarimo mokymas			
Kalbos ugdymas			
Kalbėjimo suprantamumo gerinimas			
Kita (įrašykite)			

14. Kaip dažnai taikote šias strategijas siekdami įveikti fonologinius sutrikimus ikimokykliniame amžiuje:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
Sensorinė stimuliacija, masažas			
Pasyvūs artikuliacijos pratimai			
Aktyvūs pasipriešinimo ir tempimo pratimai			
Žandikaulio, lūpų, liežuvio judesių tikslinimas			
Taisyklingo kvėpavimo, fonacijos, artikuliacijos mokymas			
Taisyklingos garsų artikuliacijos (fonetinės padėties) mokymas			
Naujojo garso mokymas per panašios artikuliacijos garsų tarimą			
Izoliuoto garso tarimo mokymą, garso tarimą skiemenyje, žodyje ir sakinyje.			
Vienu metu mokoma vieno garso tarimo, jų įtvirtinimo			
Vienu metu mokoma kelių garsų tarimo, jų įtvirtinimo			
Kalbinė medžiaga parenkama tikslingai, atsižvelgiant į mokomą garsą			
Kalbinė medžiaga įvairi, neatsižvelgiama į tai, kokio garso vaikas mokomas			
Skiemenų ir žodžių eilės, žodžių porų, bereikšmių žodžių kartojimą			
Esminio žodyno sudarymas			
Prozodijos (ritmikos ir melodingumo) mokymas			
Kita (įrašykite)			

15. Kaip dažnai taikote šias strategijas siekdami įveikti fonologinius sutrikimus ikimokykliniame amžiuje:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
Klausos dėmesio ugdymas			
Garso išskyrimas garsų, skiemenų, žodžių eilėje			
Garso sklaidimo vietos nustatymas			
Taisyklingai-netaisyklingai tariamų garsų diferenciacija			
Panašiai skambančių aplinkos garsų diferenciacija			
Panašiai skambančių fonemų diferenciacija			

Panašiai skambančių žodžių skyrimas			
Kalbos fonologinės struktūros suvokimo mokymas.			
Garsų vizualizacijos naudojimas			
Asociacijų (įvairių iliustracijų taikymas, gestų) kūrimas			
Esminės informacijos akcentavimas			
Atmintinių naudojimas			
Kita (įrašykite)			

16. Kaip dažnai taikote strategijas siekdami, optimizuoti kalbėjimo suprantamumą:

	Visada	Retai/kartais	Niekada
Nuoseklaus pasakojimo mokymas			
Mokymas greitai ir aiškiai įvardyti matomus objektus			
Kalbėjimo tempo lėtinimas			
Paryškinta garsų artikuliacija			
Verbalizavimo ribojimas			
Aiškių instrukcijų pateikimas			
Greitakalbių mokymasis			
Skiautinių eilių ar bereikšmių žodžių tarimas			
Garsų tarimo įtvirtinimas sakiniuose, eilėraščiuose ir rišliojoje kalboje			
Kita (įrašykite)			

17. Remdamiesi savo patirtimi, pateikite bent 3 rekomendacijas (susijusias su Jūsų taikomomis priemonėmis, strategijomis ar būdais) fonologiniam sutrikimui įveikti ikimokykliniame amžiuje:

.....

.....

18. Įvardinkite didžiausius iššūkius ar klausimus, kurie kyla Jums praktikoje, teikiant logopedinę pagalbą vaikams, turintiems fonologinių sutrikimų:

.....

.....